

mååå

Vetenskapsmagasinet

Meddelanden från Åbo Akademi

Juni 2015

Nr 5

”

Välfärdssamhället uttrycks för tillfället bara i termer av pengar. Det är där man tänker att man kan skära ner. Och det gör man nu genom att ta från de mest utsatta. Det är perverst.

Nya regeringen en klippa i välfärden?

VISIONSLÖSHETEN PRÄGLAR VÅR TID | KÄNSLORNA RAMAR IN DISKUSSIONEN OM INVANDRING
ENERGIREVOLUTION? | ALTERNATIVLÖSHETEN ÄR SKENBAR | SPELNINGAR MEN INGET SPELANDE

Ljudet är bara *en* del

Som kulturellt fenomen är musik mer än bara ljud. Musikfestivaler handlar i allt högre grad om bland annat mat och visuella upplevelser. Ett exempel på det är Åbofestivalen H2Ö där man satsar stort på att göra festivalen till en helhetsupplevelse genom konst, performans och en grundkurs i svenska av Åbo Akademis hedersdoktor M.A. Numminen (för 40 personer, kräver förhandsanmälan). Bilden är från i fjol och visar hur man klätt ett gammalt båthus till en bar med gungor som hänger från det sex meter höga taket.

Mera om liveuppträdanden och H2Ö på sidorna 30–33.

Foto: Sami Heiskanen, H2Ö.

intro

If you got paid to do it, / you'd hate it. / If a man was paid to make love / he'd hate it, skriver **Charles Bukowski** om att lyfta tyngder i dikten *Lifting weights at 2 a.m.* Han är inte ensam om att poängtera vikten av frihet för meningsfullhet.

Tvånget är, även om det i viss mån är en inställningsfråga, inskrivet i arbetets karaktär. Arbetet ter sig som en nödvändighet, om inte annat så för att det ger en belöning som möjliggör andra saker. Men, lite som när vi lyfter tyngder, verkar mycket arbete finnas till för arbetets skull. Vi pratar med filosofen **Mari Lindman** om arbete – de föreställningar, ideologier och ekonomiska system som det är kopplat till.

ARBETE, invandring, ekonomi och statlig reglering är ständigt återkommande teman i politiken, och teman för huvudparten av artiklarna i det här numret. Vi tittar på alternativlösheten de statliga nedskärningarna presenterats med och som på sina ställen tagits emot med en nästan ursinnig tacksamhet. Vi går också in på frågor om frihet: Vem ska få röra sig var och vad händer när hit flyttar människor som inte ser på friheten som vi gör? Var går individens ansvar mot kollektivet? Och i vilken mån hämmar den statliga kontrollen lukrativa initiativ?

Trådarna går på olika sätt till liberalism och globalisering, marknadsidealiserande ideologier som slagit igenom så kraftigt att de blivit snudd på totalitära.

DÄR POLITIKEN behandlar spänningen mellan individ och samhälle utifrån system och regler, närmar sig moralen dessa frågor på ett personligt plan. Enligt professor **Tage Kurtén** har ideologierna också tagit sig in i vem vi är. Kundidentiteten präglar våra relationer till varandra, medan vi förlorat religionens imperativ som grund för våra moraliska värderingar.

Vi avslutar vårens sista nummer med att titta på liveuppträdanden inom elektronisk dansmusik, aktuellt nu inför sommarens musikfestivaler. Med det vill vi önska er en skön sommar!

Chefredaktör

Nicklas Hägen

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

REDAKTION	NICKLAS HÄGEN, chefredaktör tfn: (02) 215 4693 e-post: nicklas.hagen@abo.fi MARCUS PREST, redaktör tfn: (02) 215 4715 e-post: marcus.prest@abo.fi
WEBBREDAKTÖR	PETER SIEGFRIDS tfn: (02) 215 4882 e-post: peter.siegfrids@abo.fi
REDAKTÖR I VASA	ARI NYKVIST tfn: (06) 324 7452 e-post: ari.nykvist@abo.fi
ADRESS	Åbo Akademi Domkyrkotorget 3 20500 Åbo
E-POST	meddelanden@abo.fi
WWW	www.abo.fi/meddelanden
ANSVARIG UTGIVARE	THURID ERIKSSON, kommunikationschef tfn: (02) 215 4124 e-post: thurid.eriksson@abo.fi
GRAFISK FORM	PETER SIEGFRIDS
TRYCKERI	Tidningen trycks av tryckeri FRAM och upplagan är 4 800 ex.

ISSN 2341-9644 (print)
ISSN 2341-9652 (online)

© Kommunikationsenheten vid Åbo Akademi 2015

Meddelanden från Åbo Akademi utges ut av Åbo Akademi. Tidningen utkommer månatligen under läsåret och sänds till huvuddelen av akademins anställda samt bla till massmedia, till universitet och högskolor i Norden, till kommuner, bibliotek och gymnasier i Svenskfinland, till medlemmar i Akademiföreningen Åbo Akademiker r.f. och till ett stort antal personer verksamma inom politik, förvaltning och näringsliv.

Omslagsbild: Nya regeringen klippa i välfärden? © Bigstock.

ARTIKLAR

- 11** **Känslorna ramar in diskussionen**
Vissa känsloladdade och problematiska frågeställningar styr diskussionen om invandring och gör den alltför snäv.
- 16** **Visionslösheten präglar vår tid**
Vårt sätt att relatera till omvärlden är byggt på idéer som vi tror att är självklarheter för alla. Men vi har nödvändigtvis inte själva heller reflekterat över varifrån våra idéer kommer.
- 20** **Systemet hör ihop med en hel livsform**
Vårt samhällssystem som bygger på alternativlöshet till lönearbete och tvångsmässigt ökad konsumtion måste våga diskuteras. Om detta diskuterar vi med doktor Mari Lindman.
- 23** **Alternativlösheten är skenbar**
Även små länder kan välja sin egen väg, och det framgångsrikt. Christer K. Lindholm är inte odelat förtjust i den globalisering vi har idag.
- 27** **Nu behövs en ny tredje väg**
I en nyliberal globalt anpassad ekonomi behövs ett bättre samspel mellan olika samhällssektorer, mellan periferi och centrum och även direkt mellan olika länders regioner.
- 30** **Spelningar men inget spelande**
Olika musikaliska genrer har olika regler och olika syn på vad som krävs för att något ska vara bra, eller alls fungera. Vi tittar närmare på EDM-dj:arnas liveuppträdanden.

NYHETER

- 08** **Energirevolution?**
Elbiltillverkaren Teslas nya batteri kan vara den komponent som saknats i förvandlingen av vår energiproduktion, -konsumtion och -infrastruktur.

KOLUMNER

- 10** **Alternativlöshet och demens**
Idag rör sig pengar över gränserna obehindrat. Det borde betyda högre flexibilitet angående finansieringen av den offentliga sektorn, skriver Johan Meriluoto.
- 35** **Nöje är inte motsatsen till innehåll**
Att våga vara flera saker samtidigt är en egenskap gästkolumnist Jeanette Öhman beundrar hos amerikaner.

ÅBO AKADEMI FÅR TRE MILJONER FÖR FORSKNINGSPROFILERING FRÅN FINLANDS AKADEMI

FINLANDS AKADEMI stärker de finländska universitetens profilering. Åbo Akademi får tre miljoner euro av den totala finansieringen på 50 miljoner. Målet med det nya finansieringsinstrumentet är enligt Finlands Akademi att stöda universiteten så att de kan profilera sig inom vissa fokusområden. Finansieringen beviljas för sådana profileringsåtgärder som stärker universitetets strategiska och ofta mångvetenskapliga forskningsområden.

Åbo Akademi fokuserade på tre profileringsområden i sin ansökan: molekylär process- och materialteknik, minoritetsforskning, samt läkemedelutveckling och diagnostisk (i samarbete med Åbo universitet).

I motiveringarna för att bevilja Åbo Akademi finansieringen säger Finlands Akademi att profileringsområdena är "väl valda och alla tre områden relaterar till samhällets behov". Extra plus gav också samarbetsplanerna med Åbo universitet.

Åbo Akademis vicerektor med ansvar för forskningen **Niklas Sandler** är mycket glad

över att ansökan gav ett gott resultat. Han säger att arbetsgruppen som förberedde ansökan först och främst valde fokusområdena är starkast i nationella och internationella kvalitetsjämförelser. Enligt Sandler har man i ansökan har beskrivit tydligt hur dessa profileringsområden ska förstärkas genom att rekrytera de bästa möjliga forskarna enligt tenure-track systemet under den kommande femårsperioden.

– Den beviljade summan torde betyda att vi kan satsa på cirka 12 nyrekryteringar inom dessa områden. Vi är väldigt nöjda att vi kan göra strategiska satsningar på det här viset.

Ansökningarna bedömdes av en internationell expertpanel. Panelen intervjuade också universitetens ledning. Panelen bestod av experter (rektorer, vice rektorer och motsvarande) från europeiska universitet.

Tio av de 13 universitet som lämnade in en ansökan beviljades finansiering. Finansieringssummorna varierar mellan 350 000 euro och 13,6 miljoner euro.

EMILIA JUSLIN NY MEDLEM I ÅBO AKADEMIS STYRELSE

POLITICES KANDIDAT Emilia Juslin har valts till medlem i Åbo Akademis styrelse. Åbo Akademis Studentkårs fullmäktige valde Juslin på sitt möte i Jakobstad onsdagen 13 maj. Juslin ersätter tidigare medlem i ÅA:s styrelse **Martina Gardberg** som lämnar uppdraget som studentrepresentant i samband med att hon utexamineras.

Juslin är från Åbo och har en bred erfarenhet av det högskolepolitiska fältet. För tillfället jobbar hon som Svensk Ungdoms politiska sekreterare för högskolepolitik och organisation, och har tidigare jobbat som intressebevakningssekreterare vid studentrådet Novium. Hon har tidigare fungerat som vice ordförande för Åbo Akademis Studentkårs fullmäktige. Hon har också varit ordförande för Åbolands Nation, ÅsNa, vid Åbo Akademi.

Blåbärs kemi. Hanna Lindqvist (t.h.) var en av de som presenterade vetenskap vid Vetenskapens torg. Foto: Nicklas Hägen.

I museet Aboa Vetus & Ars Nova hölls en arkeologikväll som lockade ett 40-tal personer, ungefär lika många besökte Science Slam på restaurang Skolan. Också kringprogrammen, öppet hus på Migrationsinstitutet, Sibeliusmuseum och Museet Ett hem lockade hundratals besökare.

SAARELA TILL REDAKTIONSRÅDET FÖR SCIENTIFIC REPORTS

AKADEMILEKTOR i socialpolitik vid Åbo Akademi, **Jan Saarela**, har utnämnts till medlem i redaktionsrådet för den vetenskapliga journalen *Scientific Reports*.

Journalen utges av Nature Publishing Group och har enligt Thomson Reuters (2014) en *impact factor* på 5 078. Därmed ligger den på femte plats bland alla flervetenskapliga journaler som publicerar primärforskning. Saarelas utnämning är på två år.

TIDIGS PRISAD FÖR BÄSTA VETENSKAPLIGA VERK PÅ SVENSKA

STATSRÅDET Mauritz Hallbergs pris för bästa vetenskapliga verk på svenska utgivet 2014 gick i år till filosofie doktor **Julia Tidigs**. Hon doktorerade vid Åbo Akademi i mars 2014 med avhandlingen *Att skriva sig över språkgränserna – flerspråkighet i Jac. Ahrenbergs och Elmer Diktonius prosa*. Prissumman är 20 000 euro.

Svenska litteratursällskapet i Finland har sedan 1920 årligen delat ut statsrådet Mauritz Hallbergs pris till forskare som i ett vetenskapligt arbete, utgivet i original på svenska i Finland, visat prov på särskilt framstående forskning.

Prisjuryn motiverar årets val bland annat så här: "Två intressanta författarskap belyses i kloka analyser och fördomsfria resonemang, uttryckta på en precis och njutbar svenska. Samtidigt bidrar författaren till att bredda och fördjupa förståelsen av det komplexa fenomenet litterär flerspråkighet. Syntesen av litteraturvetenskapens och språkvetenskapens infallsvinklar skapar en givande diskussion om flerspråkighet i litteraturen."

TIM KARIKE NY I FSS

FÖRBUNDSSTYRELSEN för Finlands Svenska Skolungdomsförbund (FSS) rf har valt ekonomistuderande **Tim Karike** till ny organisationssekreterare. Han efterträder **Fredrik Rönnlund** som går vidare till nya utmaningar.

Tim är 21 år och hemma från Borgå. Han håller för tillfället på att slutföra sin kandidatexamen i ekonomi vid Handelshögskolan vid Åbo Akademi med marknadsföring som huvudämne.

DATAVETENSKAP

MSc **Sergey Ostroumov** disputerade i datavetenskap fredagen den 5 juni på avhandlingen *Agent-based Management Systems for Many-Core Platforms: Rigorous Design and Efficient Implementation*. Opponent var assistant professor **Stefan Hallerstedte**, Aarhus universitet, och kustos var docent **Mari-na Waldén**.

INFORMATIONSSYSTEM

DI, EM **Annika H. Holmbom** disputerade i informationssystem måndagen den 8 juni på avhandlingen *Visual Analytics for Behavioral and Niche Market Segmentation*. Opponent var professor **Maria Holmlund-Rytkönen**, Hanken, och kustos var docent **Tomas Eklund**.

LOGOPEDI

FM, FL **Leena Tuomiranta** disputerade i logopedi måndagen den 8 juni på avhandlingen *Novel word learning ability in chronic post-stroke aphasia: Variability and modality effects*. Opponent var professor **Swathi Kiran**, Boston University, och kustos var docent **Pirkko Rautakoski**.

MILJÖ- OCH MARINBIOLOGI

FM **Noora Mustamäki** disputerade i miljö- och marinbiologi fredagen den 12 juni på avhandlingen *Spatial and temporal variation in fish populations and assemblages in coastal waters of northern Baltic Proper*. Opponent var doktor **Pär Byström**, Umeå universitet, och kustos var professor **Erik Bonsdorff**.

PROGRAMVARUPRODUKTION

MSc **Espen Suenson** disputerade i programvaruproduktion fredagen den 12 juni på avhandlingen *How Computer Programmers Work – Understanding Software Development in Practice*. Opponent var professorerna **Pekka Abrahamsson**, Norges teknisk-naturvetenskapelige universitet i Trondheim, och professor **Robert Willim**, Lunds universitet. Kustos var professor **Ivan Porres**.

Energirevolution?

Elbilstillverkaren Tesla har konstruerat ett batteri för privata hushåll. Batteriet har potentialen att revolutionera och i grunden förändra hela elmarknaden. MfÅA skarvar i energidiskussionen med Magnus Gustafsson som inleddes i januari i år.

TEXT: MARCUS PREST

Ett nyckelproblem med vind- och solkraft har varit att man inte kan spara energin som genererats till tillfällen då det inte blåser eller då solen inte skiner. För en dryg månad sedan presenterade **Elon Musk** och Tesla ett batteri för hushåll – Tesla Powerwall – som en lösning på problemet. I Powerwall är själva batteriteknologin i teknisk mening inte ny. Det som däremot är nytt är att det verkar vara fråga om en *plug-and-play*-lösning, och det har ingen av Teslas konkurrenter gjort tidigare.

– Det vill säga att det inte behövs någon lokal elektriker som inte vet vad den gör som

ska installera batteriet, säger **Magnus Gustafsson**, docent i industriell ekonomi vid Åbo Akademi.

Gustafsson tror inte att batteriet kommer att slå igenom i Finland ännu. Det beror på att våra elpriser är stabilt låga – vi har inte stora fluktuationer.

– Men som framgick i det som vi pratade om förra gången (*MfÅA 1/2015*) kommer mera sol och el på marknaden att leda till ökad volatilitet – det vill säga vi kommer att ha större svängningar i när utbudet är större än efterfrågan och efterfrågan är större än utbudet. Om man då kan koppla Tesla-bat-

teriet till mjukvara som laddar och laddar ur batteriet så att det spelar mot utbud och efterfrågan på motsvarande sätt som vi idag har mjukvara som sköter aktiehandeln enligt samma princip – då ändras spelet.

Gustafsson säger att det är viktigt att hålla i huvudet att det är elbilstillverkaren Tesla som ligger bakom batteriet: den enskilt dyraste komponenten i en elbil är batteriet. Med volymproduktion av batteriet kan man få ner priset på bilen.

– Jag läste nyss att en av Teslas chefsingenjörer fått i uppdrag att se till att det går att sänka priset på bilen med hälften. En stor volym

Elon Musk presenterar Tesla Powerpack – en variant avsedd för industriella behov.

Foto: Ringo H. W. Chiu, AP/Lehtikuva.

Om man då kan koppla Tesla-batteriet till mjukvara som laddar och laddar ur batteriet så att det spelar mot utbud och efterfrågan på samma sätt som vi idag har mjukvara som sköter aktiehandeln enligt samma princip – då ändras spelet.

på batteriproduktionen passar väldigt bra in i den planen.

Batterier: laddningsförmågan hos alla batterier (med nuvarande teknologi) sjunker ett antal procent efter en viss mängd laddnings-/urladdningscykler. Om man spekulerar att en elbil efter, säg 250 000 kilometer med alla de uppladdnings- och urladdningscykler det innebär, förlorat 20 procent av sin ursprungliga batterieffekt (även den här siffran är spekulativ) har bilen också förlorat ungefär motsvarande räckvidd, men bilen har samtidigt slitits av användningen.

– Det jag tror att **Elon Musk** har planerat är det här: han skapar en marknad för använda elbilbatterier. Det trötta batteriet är kanske inte optimalt för en bil mera men för stationär tjänst, till exempel i ett hushåll, kan det vara mycket användbart. Och det innebär ingen extra stor investering av hushållet om man redan har en bil. Batteriet är redan betalt.

Vad säger du om tillgången till litium för batterierna?

– Jag säger att vi har en av världens största fyndigheter i Finland, den finns i Österbotten.

Vad säger du om att elbilarna egentligen gör behovet av kolkraften större?

– Jag säger att i Sverige har man redan abonnemang för elbilar där den energi man laddar sin bil med garanterat kommer från sol- och vindkraft.

Litet vid sidan av temat, men vad säger du om att sol- och vindkraft ju är trevligt men att vi ändå alltid i Finland kommer att behöva kärnkraft, särskilt under vintern?

– Jag säger att det kan hända att det är så – för tillfället. Men man kan sätta upp ett helt annorlunda system för konsumtion och produktion – ett system som är flexibelt och förutsägbart. Det är bland annat det som Vacon och Vasafirmorna sysslar med – att sätta upp system som balanserar utbud och efterfrågan så på ett smart och flexibelt sätt. ♦

disputationer

INFORMATIONSSYSTEM

MSc **Xiaolu Wang** disputerade i informationssystem fredagen den 12 juni på avhandlingen *Fuzzy real option analysis in patent related decision making and patent valuation*. Opponent var professor **Yuri Lawryshyn**, University of Toronto, och kustos var professor **Christer Carlsson**.

DATAVETENSKAP

DI **Bogdan Iancu** disputerar i datavetenskap torsdagen den 25 juni på avhandlingen *Quantitative refinement of reaction-based biomodels*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Gamma, ICT-huset. Opponent är professor **Giancarlo Mauri**, University of Milano-Bicocca, och kustos är professor **Jon Petre**.

CELLBIOLOGI

FM **Julia Lindqvist** disputerar i cellbiologi tisdagen den 30 juni på avhandlingen *To divide or differentiate? Nestin-mediated regulation of Cdk5 in cell fate decisions*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Gamma, ICT-huset. Opponent är associate professor **Karen M. Ridge**, Northwestern University, och kustos är professor **John Eriksson**.

PEDAGOGIK

PM **Annika Wiklund-Engblom** disputerar i pedagogik fredagen den 28 augusti på avhandlingen *Designing New Learning Experiences? Exploring Corporate E-Learners' Self-Regulated Learning*. Disputationen äger rum kl. 10 i Auditoriet, Vasa övningsskolas gymnasium. Opponent är professor **Staffan Selander**, Stockholms universitet, och kustos är professor emeritus **Sven-Erik Hansén**.

Offentlig finansiering – alternativlöshet och demens

Idag rör sig pengar över gränserna obehindrat, vilket rimligtvis också borde betyda högre flexibilitet angående finansieringen av den offentliga sektorn, skriver Johan Meriluoto.

Ar 1947 anhöll chefen för Federal Reserve, **Marriner Eccles**, representanhusets bankkommitté om att centralbanken skulle få fortsätta köpa statsobligationer direkt av utfärdaren. Regelverket strax före andra världskriget var att obligationerna först skulle ta vägen via den öppna marknaden, varigenom centralbanken sedan kunde välja att köpa dessa av privata investerare. Här var tanken att marknaden ska sätta priset på statsskulden och därigenom kanske också att reducera frestelsen för ohämmad offentlig skuldsättning. Även detta regelverk var nytt eftersom statens direkta låneprivilegium som existerat sedan 1913 tyglades första gången 1935. Krigstillstånd var skäl nog att luckra upp restriktionerna och därmed garanterades finansieringen av de statliga utgifterna direkt av centralbanken ånyo 1942.

Principiellt var uppluckringen inte fullständig utan det direkta låneprivilegiet fick ett tak på 5 miljarder dollar per år. I praktiken struntade man i förbehållet genom vad Eccles i sitt vittnesmål kallade hokus pokus. Proceduren gick till så här: (1) när staten emitterade obligationer via auktion hade centralbanken redan hunnit garantera de relevanta marknadsaktörerna att centralbanken kommer att köpa dem för ett fastställt pris; (2) således kunde marknadsaktörerna riskfritt köpa och skyffla obligationerna vidare bara de bjöd samma pris vid auktionen, ofta så att centralbanken betalade marknadsaktörerna före de i sin tur betalade staten. Här är lärdomen att det inte spelar någon större roll huruvida den direkta centralbanksfinansieringen tyglas eller ej om den indirekta formen – vägen via marknaden – kvarstår.

Ideologiskt var det kanske lägligt att förmedla intrycket om att administrationen inte ohejdat kan förlita sig på centralbankens stöd. Den direkta låneprovisionen förnyades i några omgångar fram till 1981. I praktiken har detta inte haft någon nämnvärd betydelse. Efter finanskrisen har Fed likt under Eccles tid absorberat statsobligationer och sänkt låneräntorna obehindrat. Det behövs ingen magi, pragmatism räcker långt. Idag innehar Fed ungefär 15 procent av statsskulden. Räknar vi med inomstatliga institutioner stiger ägarandelen till över 42 procent (kvarstår alltså 58 procent i privat eller utländsk ägo).

Centralbanken i Japan har tänjt det dylika förhållandet ännu längre. Efter krashen i början av 90-talet har Japans statsskuld pressats upp till

en nivå sällan skådad i modern tid. Japans offentliga skuldnivå ligger på 230 procent av BNP. Bank of Japan har redan absorberat 25 procent av den och andelen förväntas stiga till närmare 40 procent om några år. I dagsläget kammar centralbanken hem statskulden i snabbare takt än vad staten hinna emittera. Formellt får centralbanken inte direkt finansiera den offentliga skuldsättningen.

Angående trollkonster har vi också lärt oss att fastän vi inte vet hur haren uppstår i hatten är det inte på riktigt någonting som uppstår ur tomta intet. Talar vi om pengar och finansiering kan situationen vara tvetydigare. Vi kanske accepterar att pengar kan tryckas fram, så där ”simsalabim”, när centralbanken eller privata banker ger kredit. Under normala förhållanden uppstår blotta 5–7 procent i centralbankerna och resten i samband med privata bankers utlåning (bland annat i form av bostadslån). Utan skuld finns inga pengar överhuvudtaget. Men är det männro lika många som skulle föredra denna fördelning mellan offentligt och privat pengaskapande om de fick möjlighet att välja?

”**Dessvärre verkar pengaskapandet inte
alls behandlas som en politisk eller
demokratisk angelägenhet.**”

När vi slutligen kommer till centralbanksfinansiering av offentliga utgifter börjar misstron vanligtvis vara fullständig. Inom EMU är alla former av hokus pokus förbjudet. På riktigt är det när den offentliga finansieringen sker via indrivning av skattemedel. Vad som i sammanhanget sällan blir sagt, är att skattemedlen som samlas in har också uppstått via knapptryck precis som centralbanken skulle ha gjort, men i privat regi. Det finns ingenting som garanterar att den privata mekanismen alltid är tillräcklig eller hållbarare än den offentliga alternativet. Här bör vi främst beakta ändamålet pengarna skapas för, oberoende av hur dessa utfärdats. I stället för att endast se på beskattningens roll som den offentliga sektorns finansieringskälla, kunde vi likväl se beskattningen som ett sätt att reglera tillväxten av betalningsmedel om bägge mekanismerna var i bruk. Tidigare var skattefinansieringen stabilare när kapitalströmmarna var begränsade. Idag rör sig pengar över gränserna obehindrat, vilket rimligtvis också borde betyda högre flexibilitet angående finansieringen av den offentliga sektorn. Borde inte detta vara en akut politisk fråga i dagsläget då alternativlösheten och blinda nedskärningskrav går hand i hand? Dessvärre verkar pengaskapandet inte alls behandlas som en politisk eller demokratisk angelägenhet. ♦

Johan Meriluoto är doktorand i offentlig förvaltning vid Åbo Akademi.

Känslorna ramar in diskussionen om invandring

Vissa känsloladdade och problematiska frågeställningar styr diskussionen om invandring och gör den alltför snäv. Det ena lägret viftar med rasistkortet medan den andra stoltserar med ”realism” när den egentligen gottar sig i enstaka problem. Med risk för att förstärka problematiken tar vi upp dessa frågor med forskare Tuomas Martikainen.

TEXT: NICKLAS HÄGEN

Intervjun är över och **Tuomas Martikainen** ser tveksam ut.

Vad anser du om intervjun?

– Den var färgad av diskussionen som förs i sociala medier. Jag kan visserligen förstå det men vi har att göra med en mycket stark känslomässig diskurs. Man kan försöka föra in andra element i den och acceptera dem i diskussionen, men eftersom de inte är så känslomässigt engagerande kommer de att glömmas bort.

Än så länge är Martikainen forskare i religionsvetenskap vid Åbo Akademi och professor vid Centret för forskning om etniska relationer och nationalism vid Svenska social- och kommunalhögskolan. Från och med början av augusti är han direktör för Migrationsinstitutet, som har sitt säte i Åbo. Tanken var att träffa honom för en intervju om invandring och den finländska invandringspolitiken, samt diskutera de där sakerna ”man inte får säga för då är man rasist, men...”

Vi tar diskussionen från början.

Ur ett invandringsperspektiv, vilka är dina intryck av den nya regeringen?

– Vi får en mera konservativ regering än vi haft tidigare. När det gäller invandringsfrågor, både gällande invandringspolitik och gällande integrationspolitik, verkar inget stort hända på kort sikt. De förändringar vi är medvetna om nu är ganska små, och många inom branschen tycker de är ganska goda.

– I vissa kretsar fanns en rädsla att man skulle skära ner på resurserna i integrationsarbetet, men just nu verkar det gå tvärtom. Om man vill satsa på att invandrarna ska lära sig finska så kostar det rätt mycket pengar och kan kräva mera resurser. En annan fråga är om Sannfinländarna – nu när de är nya i regeringen – i längden kommer med större förändringar, men det är ännu öppet.

Sannfinländarna verkar rätt långt inröstade på invandringskritiken. Håller du med?

– Min uppfattning är att invandringsfrågan har varit en av flera frågor som lett till Sannfinländarnas succé i alla val sedan 2008. Efter den stora succén år 2011, som främst baserade sig på allmän protest och anti-

patier mot EU, har invandringen blivit av större vikt i framgången. Ursprungligen var det bara ett segment.

Vilka var de andra delarna?

– Antietismen och att många kände att det inte fanns några verkliga politiska alternativ. Dessa var centrala. Nu har invandringskritiken blivit en del av en Sannfinländsk identitet, även om jag har svårt att se att den skulle vara lika central för alla medlemmar i partiet. Där finns ett rätt bestämt block som är i politiken först och främst på grund av invandringspolitiken.

Detta block verkar ha lyckats styra in också de andra partierna till att börja använda sig av eufemismen ”invandringsrealist”?

– De har lyckats väldigt bra med den retoriken. De har framgångsrikt satt agendan på nytt, och nu är det ofta andra partier som tar ställning i deras frågeställningar.

Vad bygger retoriken på?

– Det finns olika element i den. Till att börja med finns det en nationalistisk kärna, att Finland finns för det finska folket – vilket för många betyder den finskspråkiga befolkningen i landet. Det finns en inbyggd värdekonserveratism och samtidigt ett antireligiöst element som inte är typiskt för den gamla konserveratismen i Finland. Där förde man fram kyrkans roll. Men just i det invandringskritiska segmentet finns en ganska stark religionskritik.

– Dessutom finns ett slags idealisering av kulturella och språkliga skillnader som i viss mån härstammar från den nationalistiska ideologin. Man kunde kalla den kulturessentialism, tanken att kulturerna – och islam räknas här som en kultur, inte bara en religion – i grund och botten är så olika att ”de andras” plats inte är här med oss eftersom de av kulturella skäl är så olika att anpassning är omöjlig. Det är den klassiska nationalistiska idén att de får existera bara de gör det långt borta från oss.

– Dessa är några element. Sedan finns det arbetsmarknadsrelaterade element som man kunde se som kritik mot vissa former av globaliserade marknader.

Det känns som att vi ofta när vi pratar om invandring och invandringsfrågor kommer nära den här kulturessentialismen. Och när vi pratar om invandring i stort handlar det, trots att de är en liten del, om flyktingarna – inte om till exempel svenskar och amerikaner.

– Tidigare läste jag mycket bloggar och det var rätt klart att flyktingar från Afrika och muslimska länder var i centrum för invandringskritiken. Invandringskritikerna har, helt medvetet, försökt utveckla sina argument för att ta ställning i olika typer av invandringsrelaterade frågor, men det stora narrativet är en reaktion på flyktingfrågor.

Man lyfter ofta fram statistik i invandringskritiken, till exempel våldtäktsstatistiken. Enligt en undersökning gjord av justitieministeriet 2010 var 34 procent av alla dömda våldtäkter och 41 procent av alla dömda grova våldtäkter år 2006–2009 gjorda

av utlänningar. I antal betyder det 30 respektive 13 stycken vilket visserligen gör att statistiken väldigt lätt förskjuts när man överför den till siffror, men – och nu saknar jag originalkälla – också olika traditionella massmedier har rapporterat om det att det är 14 eller 17 gånger större risk att en afrikan eller en irakier begår en våldtäkt i Finland än att en finländare gör det. I viss mån kanske det kan förklaras med ett stort mörkertal och vem det är lättare att anmäla, men signalen är oroväckande. Vad kan förklara detta förutom kulturskillnader?

– Det är egentligen kriminologin som förklarar kriminalitet. Men det är helt sant att när man tagit i beaktande olika sociala aspekter av människors bakgrund, verkar vissa typer av kriminalitet vara högre bland vissa etniska, nationella grupper, eller vad man sedan väljer att kalla dem. Inte bara i Finland men också på andra ställen.

– Jag har inget svar på frågan utan kan bara spekulera. Det kan ha med kulturella värderingar att göra, hur man ser på mannens och kvinnans roll, på hur människor ska bete sig och hur man lär sig hemma hur man ska behandla andra människor.

– Man kan komma på olika förklaringar, men det jag inte tror på i de här förklaringarna är att det endast skulle handla om kulturella frågor. De kan ha en viss roll. Om det är en permanent utveckling eller en mera tidsbunden fråga där människor lär sig leva tillsammans förblir öppet för min del.

Men den verkar föra oss tillbaka till frågor om kulturessentialism. Finns det ändå en poäng i den?

– Jag tror inte det finns någon poäng i kulturessentialism. Man kan inte reducera mänsklig verksamhet och mänskligt beteende endast till en fråga om kultur. Kulturen har en roll bland många andra faktorer.

– Det den här diskussionen, de här diskurserna, gör i det här sammanhanget är att det är vissa problematiska aspekter man lyfter fram och samtidigt inte tar itu med några icke-problematiska element. Det är samlingen av olika negativa fenomen tillsammans, utan att ta i beaktande andra aspekter, som man använder som en strategi i skapandet av fiendebilder.

– Om man tänker det på ett annat sätt: om den invandringspolitiska diskussionen reduceras till en diskussion om våldtäktsstatistik ger den inte heller någon bra utgångspunkt för att förstå invandringen eller invandrarernas integration.

I retoriken verkar man spela på att man vågar säga som det är: ”det här vågar inte medierna i sin politiska korrekthet säga, så vi gör det i stället”. Å andra sidan känns det som att det finns något träffande i en politisk korrekthet som finns bland de som invandringskritikerna beskriver som ”blomsterhattstanter”, som tycker allt som har med invandring att göra är jättebra och inte vill se några problem.

– Jag har svårt att se att blomsterhattstanterna tycker det är trevligt med våldtäkter och att folk kastar stenar eller att det finns alla möjliga slags sociala problem. Jag tror att båda sidor tycker det är oacceptabelt. Det är ett retoriskt knep av invandringskritikerna att påstå att den andra sidan accepterar det.

– Hur man ska göra med invandringen och vad vi över huvud taget pratar om när vi pratar om invandringsfrågor – där finns det större skillnader. Men man ramar in diskussionerna genom känsliga och mycket tragiska händelser och jämför sig för att poängtera ideologiska skillnader. Det här är så pass känsliga ämnen att det är det folk kommer ihåg. På samma sätt är det med kritiken man ger åt vissa Sannfinländska politiker – att de vill skapa ett fascistiskt Finland, kasta ut alla och göra oss till ett Nordkorea, den är också överdriven. Det är inte det den stora majoriteten av de här människorna är ute efter.

” Skapandet av motpoler är väldigt praktiska i diskussionen eftersom det gör att man inte behöver lyssna på vad den andra har att säga. Den biten gäller båda parter. Men naiviteten invandrarkritiker ofta pekar på – att folk med ett stort leende på läpparna springer mot en etnokulturell apokalyps – stämmer inte.

– Skapandet av motpoler som de här är väldigt praktiska i diskussionen eftersom det gör att man inte behöver lyssna på vad den andra har att säga. Den biten gäller båda parter. Men naiviteten invandrarkritiker ofta pekar på – att folk med ett stort leende på läpparna springer mot en etnokulturell apokalyps – stämmer inte.

Vad är rasism? På den invandringspositiva sidan förekommer väl ofta en stark känslomässig reaktion som vill kontrollera vad som får sägas och använder stämpeln ”rasist” som ett slagträ för att tysta diskussionen? När den ena sidan blir för lättkränkt och så att säga ropar varg genom att alltför lätt ta till rasiststämpeln, kan man väl också förstå att den andra sidan slutar bry sig? När man går till kulturessentialism à la sannfinländaren Jussi Halla-aho är det svårt att säga att den inte är rasistisk, men har hans motståndare själva mjölkat kraften ur ordet genom att till exempel dra nazistparalleller eller, som i Sverige, censurera Astrid Lindgren?

– Personligen har jag svårt att förstå att man förändrar historiska texter, som till exempel Lindgrens böcker. De berättar ju om sin tid också. Att tiderna är annorlunda nu, det lär vi oss från dagens media, skolböcker och så vidare.

Familjen är den största enskilda orsaken till invandringen till Finland, och till att folk anhåller om finländskt medborgarskap.

– Men det finns två rätt typiska föreställningar om rasism. Den första är att man med rasism endast förstår den biologiska, genetiska formen av rasism. Enligt en annan tolkning är skillnaden mellan rasism och annan diskriminering betydelselös. Där används ordet rasism för alla former av diskriminering. Samtidigt är rasism ett laddat ord på många sätt på grund av dess på många sätt dramatiska historia. När man börjar tala om rasism kan det vara svårt att få en fruktbar diskussion till stånd.

Vi delar in oss i två läger där båda tänker att man inte behöver lyssna på det andra läget?

– Det leder till det.

Hur kan man förstå den rädsla som finns över att vår livsstil är hotad?

– Folk har alla möjliga slags rädslor. Å andra sidan har våra liv förändrats ganska drastiskt under de senaste trettio åren, det är ett faktum. Det är annorlunda att leva i Finland i dag jämfört med Finland på 1980-talet. Det har sina positiva sidor och det har sina negativa sidor. De sociala motsättningarna verkar i dag vara lite större än tidigare. Att det dyker upp människor från andra ställen som man anser att inte bidrar med sitt gör inte saken bättre för såna som har det svårt i dag, det är självklart, men om de är syndabockar för allt man pekar på är en annan sak. Mycket har förändrats i Finland – framför allt hos de som inte har det så bra på grund av förändringar på den finländska arbetsmarknaden. En stor del av de arbeten som inte kräver särskilt höga kvalifikationer har försvunnit.

De har rationaliserats bort.

– Hälften av de arbeten där man inte behöver utbildning har försvunnit från Finland under de senaste trettio åren. Många människor med invandrarbakgrund och många finländare utan utbildning tävlar om de här arbetena. Den här tävlingen är en verklighet i vissa sociala skikt.

Mot bakgrund av det här kan man väl förstå att vissa undrar varför vi plockar in mera folk?

– I Finland har vi inte plockat värst mycket folk överlag. Även om det funnits en viss politik som befrämjat att det finns mera utlänningar i Finland än tidigare, har de flesta kommit hit utan officiell inbjudan och av helt andra orsaker än att vara flyktingar.

Vilken är den största orsaken till att man kommer hit?

– Familjen. Det vill säga att en finländare träffar en utlänning någonstans och de skaffar familj. Eller att någon utlänning kommer hit från utlandet och träffar en finländare. De senaste åren har arbetsinvandringen också blivit av större vikt än tidigare.

Hur skulle Finland se ut om vi stängde gränsen?

– Det är en teoretisk fråga så länge som vi är medlemmar i EU, men visst kan man ju spekulera. För det första är det inte lätt att komma till Finland om man är från utanför EU. Det finns begränsningar och finansiella krav. Det lättaste är kanske att gifta sig och det är inte heller så lätt. När man hör historier om äktenskap med utlänningar får man höra alla slags historier som inte är så trevliga, utan ger en helt annan bild av Finland än vi är vana vid. – Men nog kan man få antalet utlänningar att bli betydligt mindre på olika sätt om det är det man vill. Man kan skaffa mera begränsningar till eller helt förbjuda äktenskapsmigration, påverka antalet och ac-

ceptansen av asylsökande, inte uppmuntra finländska universitet och andra instanser att locka utländska studerande, göra det svårare att rekrytera utlänningar eller göra det svårare för finländare att resa utomlands. Internationellt sett skulle det göra det svårare för staten eftersom det skulle bryta mot många internationella överenskommelser. Och företagen skulle få det svårare.

Förutom de moraliska aspekterna skulle väl de flesta av dessa åtgärder slå tillbaka på oss själva genom att begränsa vår egen frihet?

– Finland har valt att vara ett relativt öppet samhälle i en mera globaliserad värld. Människornas rörlighet är en av följderna, även om det finns politiska möjligheter att begränsa invandringen som skulle ha olika följder. Nu efter riksdagsvalet har man fått det att låta som att man vill slänga ut folk ur landet till höger och vänster, men om man ser på invandringsverkligheten så finns där lagar och regler. De åtgärder man har är baserade på dagens lagstiftning, vad som helst får inte hända i Finland.

– I viss mån har man en förväntning om att invandrarna ska vara idealpersoner. Det är naturligtvis strategiskt men det finns inte människor som alltid är goda och produktiva och ger pengar och så vidare. På ett sätt är det självklart att om det är fråga om vilka sociala händelser som helst finns det nackdelar. Det är inget nytt. Och, om det skulle vara så att vissa nya former av kulturella praktiker landar i Finland på grund av att de finns på andra ställen, är det ingen automatik i att det får fortsätta på det sättet här. Ta till exempel kvinnlig omskärelse. Det är förbjudet. Om det pågår är en annan sak, men det är förbjudet i Finland och kan bestraffas.

Somalierna har varit omdiskuterade länge. Varför är just de i blickfånget?

– Den första större gruppen av somalier kom till Finland när vi var inne i en allvarlig ekonomisk recession i början av 90-talet och vårt administrativa flyktingssystem var outvecklat. Det här ledde till att de fick bosätta sig i hotell eftersom det inte fanns några andra lätta alternativ. På det sättet fick de en dålig start från början, de ansågs inte vara riktiga flyktingar, utan människor som försöker utnyttja det finländska samhället. Somalierna har blivit en av de största invandrargrupperna, vilket säkert spelar en stor roll.

Hur ska man se på det som kallas ”det muslimska hotet”?

– Det finns olika infallsvinklar till det muslimska hotet. Det demografiska hotet används som legitimation till reaktioner av andra typer av hot så det kanske är bäst att börja nysta därifrån.

– På basis av den demografiska forskningen av hur utvecklingen kommer att se ut i Europa under de inkommande decennierna så verkar det klart att muslimernas andel kommer att växa, men den mest sannolika prognosen tyder på en moderat ökning som inte närmar sig de extrema demografiska projektioner man ibland ser i islamkritiska resonemang. Det finns bra forskning som visar att de demografiska hotbilderna inte motsvarar verkligheten.

– När det gäller terroristrelaterade extremistiska rörelser är det en verklighet att sådana finns, och ett problematiskt fenomen på många olika sätt. De flesta muslimer själva ser på det som ett väldigt problematiskt fenomen men de poängterar den stora rollen många västliga stater har haft i att skapa resurser och möjligheter till utvecklingen av de här rörelserna. De islamkritiska rösterna säger att terror och extremism egentligen är kärnan i den islamska traditionen, att det är det mest typiska man kan tänka sig för islam.

– Faktum är att de extremistiska rörelserna är väldigt marginella men synliga i den islamska världen överlag. Isis är det stora undantaget för tillfället. De flesta islamska regeringarna försöker förhindra ut-

vecklingen av dessa rörelser, också med militära metoder. Det är svårt att säga att terror och extremism skulle vara en essens i islam.

Man säger att ”Jo, de flesta muslimer är fredliga, men man får ändå hit problemen med dem”.

– Man kan böja världen på många olika sätt så att den till slut stöder den opinion man har. Samtidigt, det som händer där är att man ofta och lätt ger mening åt händelser som inte har den meningen ursprungligen, men som stöder olika former av narrativ.

Kan du vara mera konkret?

– Ett resonemang man ofta träffar på är att man måste stoppa den muslimska invandringen tidigt för att de kommer att ha stora familjer och med det kommer antalet muslimer att öka exponentiellt inom en relativt kort tid – om inte på tio år så på tjugo år. Vissa säger att det är en konspiration av de muslimska regeringarna, att de skickar hit människor som inte är medvetna om sina roller som kaniner, för att ta över världen.

– Den här sortens meningsskapande är ganska typisk. Den utesluter till exempel de observationer som empiriskt sett är mera typiska bland de muslimska befolkningarna i Europa – att deras familjestorlek inom en relativt kort tid drastiskt kommer att börjar närma sig den som också finns i majoritetsbefolkningens familjer. Det kan finnas vissa skillnader men riktningen är tydlig i att folk, av olika skäl, börjar bli som de andra som bor i landet. Inom invandringsforskningen har man länge kunnat iakttä ett tydligt assimileringsmönster: ju längre du bor på ett ställe, desto mera börjar du och dina ättlingar påminna om de andra som är där. Till stor del fungerar det så även om det kan finnas vissa särdrag inom vissa etniska och sociala grupper som fortsätter.

– Ett sådant resonemang går inte in. Man säger ”Ok, de muslimska familjerna är kanske bara lite större, men de är ändå större än ursprungsbefolkningens, vilket visar att den demografiska bomben är en verklighet”. Det spelar liten roll vad man egentligen säger för man hittar alltid olika sätt att se det ena eller andra som stöder sin egen tolkning.

Kan jag skriva den här texten utan att det spelar de med rasistiska syften i händerna?

– En stor del av dina frågeställningar härstammar från det invandringskritiska sättet att se på världen och de är meningsfulla i den diskussionen.

De är uttryckligen plockade därifrån med tanken ”det här får man ju inte säga, men...”. Men sägs de här sakerna faktiskt för lite? När man börjar googla får man en känsla av att just den här sidan av diskussionen finns representerad hur mycket som helst.

– För tio år sedan hade en stor del av den här dagsaktuella diskussionen ansetts vara marginella röster och inte av större intresse, men efter det har den ju kommit ganska nära mainstream. Diskussionen tar ju upp också viktiga poänger, men jag tycker att dess fokus egentligen är vid sidan av den stora helheten som kan kallas för internationell migration och invandrarnas integration.

– Jag har föreslagit ett annat sätt att närma sig de här frågorna, som baserar sig på en bild av en mera globaliserad värld i vilken ökad internationell rörlighet är en väsentlig del med både för- och nackdelar. I min populärskrivna bok *Suomi remix* från 2011 försöker jag att ge en kort förklaring på detta. ♦

TUOMAS MARTIKAINEN tillträder som direktör för forskningsstiftelsen Migrationsinstitutet i början av augusti.

– Det är ett väldigt spännande arbete på många sätt. I själva institutet är frågor om immigration och emigration på samma ställe, vilket inte är så vanligt. De olika sidorna har mycket att ge varandra, säger Martikainen.

– Institutet har också sin roll som arkiv och dokumentationscenter, allt möjligt som har att göra med migrationsfrågor, vilket gör att det finns möjligheter att samarbeta med olika organisationer också utanför universitetsvärlden och den högre utbildningen. Jag tycker det är rätt trevligt och ger nya möjligheter.

Personligen är han för tillfället intresserad av att försöka identifiera de behov som finns bland företag, administration och inom forskningen.

– Där kunde Migrationsinstitutet ta en roll som en institution som också har resurser till självständigt arbete utan att hela tiden

springa efter projektfinansiering. Det möjliggör en mera långsiktig planering som saknas i branschen i stort.

Diskussionen om invandring förs starkt just nu i hela Europa, mycket på grund av att EU inte verkar ha någon lösning på problemet med dödsbåtarna på Medelhavet.

– Samtidigt finns det många andra båtar och flygplan som kommer hit och också går åt andra hållet. Nu när recessionen pågått ett flertal år ser vi i en ökad emigration från Baltikum, där unga flyttar utomlands. Det är något vi behöver hålla ögonen på. Om Finlands ekonomi inte börjar gå bättre är det inte uteslutet att vi börjar bevittna en större flykt av unga ambitiösa människor. Det är bland de viktigaste fenomen att hålla ögonen på just nu, säger Martikainen.

En annan central fråga är hur det går för invandrarnas barn i Finland.

– Det har visats att också här finns rent av mycket diskriminering på arbetsmarknaderna, något som kan slå hårt särskilt mot de all-

ra svagaste. Fastän de finska integrationsmålen är ganska goda, är verkligheten ibland annorlunda. Det finns för många som knappt kommer igenom skolan, vilket är inte lovande för deras framtid.

Samtidigt ser vi dock en lovande ny generation av ambitiösa unga med varierande bakgrund som visar att det är möjligt att lyckas i Finland. Också arbetslösheten är bland många invandrare, på samma sätt som bland befolkningen i stort, på en problematisk nivå för tillfället, säger Martikainen.

– Sist och slutligen kommer Finland som en liten och exportberoende nation behöva all den talang som vi själv har till vår nytta. I en alltmer globaliserad värld kan individer med invandrarbakgrund samt smarta rekryteringar från utlandet bidra till en bättre framtid för alla. De finländska firmornas aktuella oro över prövningen av behovet av arbetskraft från utlandet är baserad just på detta. ♦

Tuomas Martikainen i köpcentret i Kräkkärret, en av de stadsdelar i Åbo där det bor flest personer av utländsk härkomst.

Visionslösheten präglar vår tid

I vår individcentrerade kultur hyllar vi friheten men vägrar se ansvaret som kommer med den friheten. Många av oss verkar heller inte veta vad de vill med sin frihet.

TEXT OCH FOTO: MARCUS PREST

En essä som heter *Why Charlie Sheen Is Winning* publicerad i *Newsweek* år 2011 skriver Bret Easton Ellis, författaren till *American Psycho*, om att många i (väst)världen befinner sig i ett tillstånd han kallar *postempire*. Kort sammanfattat beskriver Ellis ett tillstånd där flera av oss inte längre blir upprörda av något alls – och inte heller låtsas bli upprörda av något alls – vilket skulle vara en skillnad till det tidigare tillståndet *empire* – ett tillstånd eller ett imperium av moralisk konsensus om vad som är stötande och vad som inte är det. Ellis beskrivning innebär delvis att vi slutat hyckla (vi har slutat låtsas inför varandra att vi tar fenomen som skådespelarens **Charlie Sheens** uppförande på allvar) men kanske samtidigt också att vi slutat bry oss helt och hållet.

– Jag har inte läst Bret Easton Ellis, men vi lever i en brytningstid där vad som helst kan hända – den känslan får man emellanåt, säger **Tage Kurtén**, avgående professor i systematisk teologi vid Åbo Akademi.

– *Liquid society* – det flytande eller böjliga samhället – är ett begrepp som finns i titeln på en mängd olika böcker jag läser just nu. Det är lätt att se tecken på att det i flera avseenden är en korrekt beskrivning av hur vårt samhälle ser ut.

Samtidigt lever vi i en tid då myndigheterna försöker förstärka sin kontroll in i detaljer, säger Kurtén. Men myndigheternas förmåga är begränsad.

– Ska man tolka det senaste valet och vad det kommer att leda till känns det som om rätt många saker är i rörelse samtidigt som behovet av att etablera kontroll kvarstår.

Tage Kurtén säger att behovet att ha kontroll, att ta kontroll är begrepp och ambitioner som beskriver det moderna samhället: med rationella medel vill man kontrollera den mänskliga verkligheten så mycket som möjligt. Samtidigt verkar samhället och samtiden vara stadd i en omfattande förändring, bortom kontroll.

– Men vad är det vi ska kontrollera, varför och hur? På de frågorna finns det inga klara svar.

Det här påminner om det du skriver om universitetet i senaste numret av *Finsk Tidskrift* (nummer 2/2015).

– Ja, jag skrev där om det visionslösa universitetet. Inom forskningspolitiken vill de agerande visa att de har kontroll. Bland annat kontrollerar man via kvantitativa mått. Men man frågar sig inte varför vi upprätthåller universitetet, varför vi forskar, vad måtten egentligen mäter. Det visionslösa hänger ihop med att politiker och universitetsledningarna har överlämnat inflytandet över stora delar av forskningspoliti-

ken till okontrollerbara krafter utanför universiteten. På liknande sätt har samhället i stort lagt sig i händerna på krafter som politikerna inte kan kontrollera.

Med okontrollerbara krafter menar du marknaden? Men bakom marknaden, eller i det som kallas ”den fria marknaden” finns det definitivt krafter som avser utöva maximal kontroll.

– Med avregleringen av penningekonomin i slutet av 1980-talet förlorade politiken kontrollen över ekonomin. De diffusa ”marknadskrafterna” tilläts spela allt mera fritt. Men det här är förstås inte nödvändigt. Bakom det ekonomiska spelet finns människor. Med mänskliga medel bör vi kunna tämja också dessa krafter.

– Om man säger att ”marknaden aldrig har fel” – så tycks det betyda att marknaden alltid har rätt. Om man går med på det har man fransagt sig möjligheten att reflektera över värdefrågor, respekt, stöd för svaga, och så vidare. Men marknaden är ingen naturkraft. Det som har skett är att politikerna kapitulat. I praktiken är det de intressen som ”marknadskrafterna” representerar som får spela fritt. Skapandet av EU har visat sig vara ett försök att garantera marknadskrafterna fri rörlighet, det ser man till exempel i Grekland och Spanien. Här finns en parallell till utvecklingen inom universiteten. Istället för att ansvariga personer skulle fatta beslut utifrån en klar bild angående universitetens uppgift och mål, avsäger man sig ansvaret för utvecklingen, genom att låta denna styras av olika tillfälliga, och okontrollerade, krafter – typ studenter tillfälliga prioriteringar, företags och fonders öronmärkta finansieringar och så vidare.

Hur kommer vi in på din roll som teolog i det här?

– Samtidens svaghet inför marknadskrafterna har bland annat en koppling till att religionen i moderniteten förskjutits till en privat sfär. Det är en del av det vi kallar sekularisering. En genomsnittseuropé har idag en mycket diffus bild av vad religion kan tänkas betyda.

– Det handlar bland annat om en förlust av ett religiöst språk. Och med det förlorade många av oss också en förmåga att klart uttrycka sina djupare moraliska värderingar.

– Det här beror på att det moraliska språket länge var starkt bundet till kyrkan och det kyrkliga språket. I hundra – tvåhundra år har människor i väst jobbat för att lösgöra sig från kyrkan. Och då har man lösgjort sig från det språk som kyrkan gett i arv. Till det hörde också traditionellt moraliskt språk. Ifall ett moraliskt språk uppfattas vara kopplat till kyrkan stör det många människor idag.

Professor Tage Kurtén har hållit sin avskedsföreläsning och går i pension. Arvet han lämnar efter sig är ett teologiskt ämne vid Åbo Akademi som är i dialog med sin samtids moraliska och existentiella frågor.

– Utvecklingen medför att det uppstår ett slags tomrum där vi inte har ett språk, ett naturligt sätt att uttrycka det som handlar om våra moraliska känslor, om vår relation till varandra. Då är frågan vad vi får istället.

Förstår jag dig rätt om jag föregår invändningen som låter ”kyrkan har inget monopol på moral” med att säga att den invändningen är ett missförstånd – det är inte monopol på moral det handlar om utan om att det moraliska språket, det språk vi har för att uttrycka moral, lätt associeras till kyrkan? Istället har vi nu ett språk orienterat kring mänskliga rättigheter?

– Ja, ett försök att begränsa marknadskrafternas fria spel bygger på mänskliga rättigheter. Vi får in en politisk-juridisk diskurs kring värdefrågor där mänskliga rättigheter kommer in. Med talet om rättigheter har man försökt ersätta ett tidigare kyrkligt moraliskt språk. I en diskussion som rör våra värderingar kommer man förr eller senare till en hänvisning som går till mänskliga rättigheter – det är ett försök att hitta ett språk som fungerar – ett imperativ.

Hamnar vi inte här igen i samma pekande utåt – jag menar: vad förpliktigar mig att bry mig om mänskliga rättigheter? För att många människor tycker att det är viktigt? Vad bryr jag mig om vad många människor tycker – de tycker ju så mycket. Eller är det för att det är lag? OK – då håller jag mig till lagen för att undvika straff som lagen utmäter. Men lagar kan ju alltid ändras. Och så vidare.

– Jag tror att du har rätt. Rättighetstalet är ett nytt sätt att luta sig mot något yttre, som i praktiken medför att du personligen inte behöver ta ansvar. Samtidigt får du ett instrument att försöka styra andra. Ett ställe där vi får en kollision där man kan märka på vilket sätt vi tänker är när västerländsk kultur möter muslimsk kultur. Med vilken rätt krä-

ver till exempel en västerländsk stat att en muslimsk kvinna inte skall få bära burka offentligt?

– Den australiensiske filosofen **Raimond Gaita** försöker i *A Common Humanity* hitta ett sätt att komma tillrätta med det här. Att hitta ett sätt finna en gemensam grund är hans dilemma. Historiskt sätt är det bara en kort tid som vi ansett att alla är lika värda. Och det bara i en liten del av världen.

Hur ser en lösning ut? Eller en möjlig lösning?

– Såvitt jag kan bedöma är vi tvungna att i moral- och värdefrågor överge tanken på att någon av oss sitter inne med det absoluta synsätt som alla måste acceptera. Samtidigt är vi skyldiga både oss själva och omvärlden att föra fram det vi funnit att är viktigt. Det gör vi genom att leva ut det vi tror på. I bästa fall hittar vi någonting gemensamt. De här frågorna är inte kontrollerbara. De lever hela tiden med oss.

– Men den allmänna rörelsen just nu är att flytta ut auktoriteten och ansvaret för ens moraliska förståelse på något utanför en själv. Även en typ av kristen tradition flyttar över ansvaret från dig själv till en given etik eller ett regelverk. Det är ett sätt att komma undan sig själv – precis som att hänvisa till juridik eller politik eller mänskliga rättigheter. Det som behövs är en ansvarsetik. Den djupaste formen av vad det är hittar man i sig själv.

– Men i en marknadsekonomi flyttar vi lätt ansvaret för vår moral fullständigt till en idé om fullständig frihet. Men fullständig frihet är en chimär. Vi hamnar i en idé om individualism.

Och med den individualistiska uppfattningen om vad ett gott liv blir religionen ett problem?

– Gud är inte kontrollerbar, det ligger i begreppet Gud – begreppet hänvisar till något okontrollerbart. Vi har gått miste om det språk som ger oss tillträde till den delen av verkligheten. Samtidigt finns det i var-

je religion också försök att kontrollera det okontrollerbara. I moderniteten är tanken på varje individ som ett autonomt jag stark. Och det jag get vill inte böja sig för en gudom som jaget inte kan behärska.

Kan du ge exempel på hur rädslan för det okontrollerbara tar sig uttryck i vår samtid?

– Eutanasiproblematiken är ett exempel. Den moderna människan känner skräck inför döden. Hon vill ha kontroll över döden.

På vilket sätt visar sig den problematiska bilden av religiositet i debatterna?

– Man monterar upp vad den religiösa positionen måste vara – om en person som säger sig vara religiös inte motsvarar den positionen så anses inte personen vara religiös ”på riktigt”. Richard Dawkins gör det här: han dikterar hur den religiösa människan måste tänka och kommer sedan fram till att det är en omöjlig position.

– Något som jag försökt lyfta fram i min forskning är hur det i våra övertygelser och sätt att leva ingår för oss själva omedvetna föreställningar – sådant som vi antar att är självklarheter och därför aldrig kritiskt utmanar. När vi i vårt samhälle diskuterar religiositet rör vi oss med idéer som vi förhåller oss till som självklarheter. De här ”självklarheterna” fångar in en hel kultur, ett samhälle. De antagna rationella och sekulära positionerna är osynliga för den som antagit dem och man är övertygad om att det måste vara något fel på de som inte ser världen på samma sätt.

Därför måste man ställa upp beskrivningen av vad religiositet är i en mycket snäv definition?

– Det handlar väl snarast om att en person som till exempel Dawkins anser att han måste tolka religion som han gör. I annat fall skulle han ifrågasätta själva fundamentet för den egna livs- och världssynen.

– På ett liknande sätt har vi nu i värdefrågor ett fokus på individcentrerade rättigheter och friheter men i dessa beaktas inte, eller vill vi inte gärna se att vi är sociala, relationella varelser med eget ansvar.

– Våra relationer, att vi är relationella varelser är inte tematiserat i vår tids politik. Inte heller i den ekonomiska teoribildningen. Det finns en dubbelhet i systemet. De liberala partierna talar inte om annat än frihet men inget alls om vad vi ska med den friheten. Vad betyder det att vara fri, vad innebär det?

Stora delar av Platons författarskap går åt till att reda ut vad frihet kan betyda – Staten är till exempel ett sådant verk, oberoende vad man tycker om Staten och Platon så är det ett verk som försöker tänka sig vad en god stat skulle vara och hur en god stat är beroende av goda medborgare. Det kan hända att jag inte tittat efter ordentligt men själv ser jag nästan inget av den sortens diskussion någonstans – våra partier verkar jämställa frihet med köpkraft och gräla om fördelningen av den.

– De traditionella ideologiska partierna både till höger och vänster blir mer intressanta då de försöker stå för något – oberoende vad detta något är. Intill i dag har trots allt de flesta partier nedtonat varje uttalad ideologi och trängs ihop i mitten.

– Allt verkar lika visionslöst. Det är samma visionslöshet som universitetsvärlden – där vi har en massa små projekt men ingen tydlig målsättning med vad vi vill som universitet.

Vad skulle vara en sådan målsättning, jag menar både vad gäller samhälle och universitet?

– En del politiker skulle säga att det är ”ett gott samhälle”. Sedan är det ju inte uppenbart vad de skulle mena med det. De som kallar sig ”liberala politiker” skulle säga ”marknadskrafternas totala frihet”, det enda vi har kvar då är nattvaktarstaten.

Universiteten då?

– Det borde finnas mera utrymme för grundforskning. Sökande efter kunskap för kunskapens skull, en kontemplativ attityd. Man borde göra ett klart slag för grundforskningen. Det är då den vetenskapliga idén kommer till uttryck. Det ges alltför lite utrymme för detta just nu. För

stå mig rätt här. Det handlar inte om ointresse för kunskapens betydelse utanför universiteten. Men det handlar om att universiteten själva skall bedöma i vilken riktning kunskapssökandet skall gå. Till exempel i humaniora och samhällsvetenskap är den friheten förutsättning en för att forskningen är samtidskritisk. Beställningsforskning dämpar kritiken mot dem som styr penningströmmarna.

– Idag har vi istället fått allt mera tillämpad forskning som jobbar direkt för näringslivet. Man överlåter också besluten om vad som ska forskas vid Åbo Akademi till intressenter utanför Åbo Akademi. Fonderna ges till exempel rätt att styra verksamheten genom att rikta sina fondmedel på områden de själva prioriterar.

– Det sunda sättet är att man ger universiteten pengar direkt, utan öronmärkning. Man bör kunna utgå från att universiteten själva bäst vet vad de ska användas till.

Ännu när det gäller samhället, vad skulle du säga om det – vad är det goda samhället?

– Det är ett demokratiskt samhälle, demokrati är det bästa av många dåliga styrelsesätt. Och det är ett samhälle som ger utrymme för var och en att säga hur man vill ha det och utrymme att leva ett värdefullt liv och möjlighet för människor att med sina liv exemplifiera vad man vill stå för.

– I ett öppet samhälle kan man inte göra anspråk på att ha en lösning för hela mänskligheten eller ens för sin granne om hur det goda livet ser ut. En öppen kultur är inte detsamma som att försöka stöpa alla i samma form. Vi har fortfarande i västvärlden en idé om det för alla goda samhället som vi inte märker, då vi inte märker att det vi tar som det självklart goda inte delas av alla andra människor på planeten. Ett öppet samhälle ger utrymme för alla att fortsätta dialogen med varandra.

– Det här prövas till exempel med slöjtvång för kvinnor i vissa kulturer som vi har i vårt samhälle.

Men säg att en kvinna inom den kulturen inte vill bära slöja?

– Vill hon lämna sin egen kulturella bakgrund så måste vägen vara öppen för henne. Men det är inte vår uppgift att upplysa den kulturen om att de borde göra sig av med slöjor.

Men här kommer väl en botten emot – saker vi helt enkelt inte, eller jag helt enkelt inte kan gå med på oberoende av vad kulturen tycker? Säg till exempel kvinnlig omskärelse.

– Kvinnlig omskärelse är förstås en sådan sak. I Finland har vi rätt att stifta lagar som förbjuder sådant. Men därmed har vi inte löst problemet en gång för alla.

– Vad gäller manlig omskärelse så är den inte fullt så dramatiskt. I debatten om den som pågår, eller pågick alldeles nyss, tar man från motsidan till medicinska argument som ligger ovanpå det man egentligen kör – som är en fråga om vilken rätt en baby har? Man är då blind för att ett litet barn är en del av gemenskapen det är fött i – barnet kan inte isoleras från den. Det är en pågående diskussion. Det här frågorna har inget slutgiltigt svar. Och den öppenheten skrämmar oss. Vad gäller lagstiftning är det så att den ansvarsfulla politiken måste bara beredd att kompromissa. Man måste vara beredd att lyssna på andra.

Men någonstans kommer det ju emot frågor där man inte får kompromissa?

– För mig vore det till exempel kvinnlig omskärelse, dödsstraff, fysiska straff. Men överlag gäller det att förstå att människan är en varelse som har en moral som sträcker sig utanför vad man köper i daglighandeln. ♦

Det religiösa språket

När någon säger att något är ett mirakel kan det betyda att personen ger uttryck för en hållning där den tror på något övernaturligt, att den anser sig ha observerat ett fenomen där naturlagarna upphört att gälla. En annan möjlighet är att personen ger uttryck för tacksamhet och en hållning till livet där det vardagliga är miraklet, det vill säga att finnas till, att världen är som den är i sig är mirakulöst. Då har personen fört in en religiös vokabulär i vardagen som fångar en inställning som är svår att uttrycka med andra ord.

I sin predikan i Åbo domkyrka den sista söndagen i maj tog kyrkoherde **Nalle Öhman** fasta på vår tids problem med att röra oss med det vi uppfattar som religiöst färgad vokabulär och begrepp som Gud och treenighet – dessa begrepp blir nonsens ur ett kunskapsteoretiskt perspektiv.

– När vi pratar om det religiösa finns det en tendens att från religionskritiskt håll låsa betydelsen av ord och uttryck på ett sätt som gör den religiösa positionen omöjlig, säger Öhman.

Det har inte hindrat till exempel kristna som är fångna i samma låsta diskurs att föra in idéer som *intelligent design*, *kreationism*, *gudsbevis* och andra idéer som (med rätta, kunde man säga utan att bli särskilt kontroversiell) blir förintade i det vetenskapliga sammanhang de försöker nästla sig in i.

Men problem uppstår när all diskussion om religiositet blir förda in i den här diskursen.

Öhman, som doktorerat i teologisk etik med religionsfilosofi för professor **Tage Kurtén**, säger att det som vi kallar Gud är ett samlingsbegrepp som relaterar till en religiös sfär. I wittgensteinska språkfilosofiska termer kunde man beskriva det som att det religiösa språket pekar mot till exempel mellanmännsliga erfarenheter som kärlek och tillit, och existentiella erfarenheter av att vara människa som inte låter sig reduceras till ett på förhand låst språk. ”Gud är” skulle också vara en sådan sats – att säga något mer blir en reduktion. Mystik är ett begrepp som också kan vara användbart här – inte mystik i meningen ett deckarmysterium som ska lösas – utan som ett förhållningssätt till världen: en förundran över att existera i världen och bland andra människor.

– Det språk som kan fånga det här är poesin och lovsången. Själv har jag tagit fasta på **Martin Bubers** jag-du-relation och de tre dimensioner som ingår: i relation till omvärlden, människorna och det andliga. Han argumenterar för att det är i samspelet mellan dessa som allt nytt, all ny språklig och begreppslig förståelse också blir till.

Öhman visar på möjligheten till en förståelse av världen i religiös mening i det mellanmännsliga, i det relationella – i det som finns mellan ett du och ett jag; eller kanske rättare: det som finns i relationen du-jag – en auktoritet som kommer av kraften i att den andra är ett du och den förståelse för varandra som utgör grunden för

vad det är att vara människa – en förståelse som inte lätt går att reducera med ett formalistiskt språk.

– Ofta kan det behövas ett trauma för att väcka den här sortens förståelse till liv. Det kan vara sjukdom eller olycka som visar hur skör den egna existensen är, eller det kan vara möte med det onda: någon som verkligen vill dig illa och som visar på allvaret som finns bakom det religiösa språket. Att ”gott” och ”ont” inte är abstraktioner när de drabbar oss utan att det kan vara mycket påtagliga erfarenheter som inte låter sig beskrivas med ett distanserat språkbruk.

– Det finns en intimitet här i det religiösa språket som är känsligt på samma sätt som sexualitet kan vara känsligt. Det går förstås att prata hur mycket som helst om religiösa erfarenheter utan att vara det minsta intim, liksom det också går att prata om sexualitet, men möjligheten att komma varandra nära och komma sig själv nära finns i det religiösa och moraliska språket.

Om man talar med Tage Kurtén så beror en del av vår tids vilshenhet på att det religiösa språket inom moderniteten via sekularisering och tanken på ett religiöst neutralt samhälle har förpassats till det privata. ♦

MARCUS PREST

Kyrkoherde Nalle Öhman har doktorerat i teologi för professor Tage Kurtén. Öhmans doktorsavhandling heter *Kropp, handling och ritual. Hur förstå religion och personer med grava funktionshinder?*

Systemet hör ihop med en hel livsform

TEXT OCH FOTO: MARCUS PREST

Att diskutera om lönearbetet ska vara det enda sättet för en individ att förtjäna sin plats i samhället går snabbt in på nästan tvångsmässiga föreställningar om att samhället går under, systemet faller ihop och Sovjetunionen om man vädrar alternativ.

Men när makten över vår ekonomi allt mer är utanför demokratisk kontroll borde vi kanske överväga våra sätt att förhålla oss till lönearbete och hur vi vill leva våra liv – och priset vi och särskilt andra betalar för att vi lever som vi gör just nu.

”Det är viktigt att artikulera vilken slags bild av arbete som ligger bakom när man tror att människor skulle vägra att sköta det om det inte vore i jakt på vinst. Att beskriva människans natur som våldsam, konkurrensinriktad, och så vidare är inte naturvetenskap utan ideologi.

Mari Lindman doktorerade i ämnet filosofi vid Åbo Akademi i maj. Ämnet för hennes avhandling *Work and Non-Work: On Work and Meaning* är som titeln säger en diskussion om arbete och arbetets mening.

I ett avsnitt i Solsjenitsyns *Gulag-arkipelagen* samlas arbetare på ett fabriksgolv för att lyssna till en person som pratar om arbetarnas rättigheter. Jag läste det där för 15 år sedan och kan det inte exakt, och inte hittar jag stället nu heller. Men kontentan är att personen försöker trumma in i arbetarnas skallar att de är värda mer, att de har rätt att kräva saker, och så vidare. När han lämnar podiet står arbetarna tysta. Sedan kliver en representant från kommunistpartiet upp på podiet och sätter igång med att skälla ut arbetarna, skriker åt dem vilka uslingar de är. När han lämnar podiet ger arbetarna honom stående ovationer. Ibland känns det som om det senaste valet följt samma logik – som om vi genast tror när någon säger att vi är skyldiga, har det för lätt, går på om att vårt land är oerhört skuldsatt och så vidare – trots att det sista är struntprat – vi är ett av de minst skuldsatta länderna i Europa. Men det där pratet om skulden tycks det gå att spela på för att driva igenom saker – vad tycker du?

– Ja, och skuldmedvetenheten måste vara vag, det måste vara en känsla av skuld som relaterar till något obestämt – annars kan det inte vara kollektivt. Men då det är vagt kan det å andra sidan användas för att driva väldigt specifika ärenden. Och det kan också ta sig uttryck som verkar väldigt specifika: ”vi måste få ekonomin i skick”. Det låter som om man skulle säga något väldigt klart men så är det inte.

– ”Vi kan inte fortsätta ha en välfärdsstat, inte i samma utsträckning åtminstone”, sägs det. Också här låter det som om man sade något särskilt men exakt vad som sägs är grumligt. Och varför då inte kan? Den frågan ställs inte. Grumligheten visar sig i att skuldmedvetenheten blir en hållning – det handlar inte om att man jobbar med en särskild fråga utan om att man intar en attityd.

Idén om arbete – om man generaliserar det så finns det en stark idé om att du inte är värd mycket som person om du inte gör rätt för dig med lönearbete. För trots att någon kan tycka att det jobb den gör för att få sin lön är helt meningslöst och att den skulle ha bättre saker att göra, så är det ändå som om personen tappat meningen med livet om den blir utan det där meningslösa jobbet. Med jobbet följer ett tankemönster som det är lätt att gå med på: att jag förtjänar min plats i världen om jag lönearbetar och jag förlorar viljan att göra något alls om jag blir utan det där jobbet. Men man kunde till exempel idrotta, utbilda sig, läsa på bibliotek, ta hand om sina egna eller andras barn eller föräldrar, vad som helst trots att man lever på ett litet stöd. Här finns förstås alla möjligheter att romantisera och trivialisera hur svårt det kan vara att få pengarna att räcka till och hur svårt det kan vara att leva under det tryck som etableras mot en som inte lönearbetar. Och ännu en gardering: det är inte så att jag inte vet att många aktiverar sig när de blivit arbetslösa och inte delar bilden jag just skissade. Men jag försöker göra en bild av en mekanism. Vad tror du om det här?

– Det är på riktigt brännbara saker – som kan se skuldbeläggande ut: ”ni lever i den här idé” – det blir ytterligare en börda för den som blivit utan jobb. Men det finns en stark idé som säger att det inte kan eller får finnas någon frihet utan lönearbete.

– Till att börja med kan man säga att jobb, arbete, lönearbete, och sysselsättning är olika saker som måste hållas isär. För annars blir det lätt som att den som inte lönearbetar heller inte gör någonting, bara sitter och är onödig och parasiterande.

– I min avhandling skriver jag om sociologen Richard Sennet. Det han gör när han är som bäst är att han beskriver hur vissa känslor kan

ses som begripliga i ett visst system, till exempel känslan av förödmjukelse. De slutsatser han drar är däremot konstiga. Men han är något viktigt på spåren.

Kan du ge ett exempel på vad det är han skriver?

– Om vi tar tag i känslan av förödmjukelse: Sennet har ett exempel med en grupp programmerare på IBM som blir sparkade under 1990-talet. Han är med då de samlas i ett café och han lyssnar på deras diskussion. Först handlar det om de satans indierna som stjal deras jobb, sedan handlar det om den förbannade ledningen, till slut riktar blicken inåt: ”vad har jag gjort fel?” Det här är den skumma känslan av skuld och skam som föds ur ett system. Den problematiska rörelse Sennet gör är att han påstår att det är bra att programmerarna riktar blicken inåt, han pratar om ett ”livsnarrativ” – samtidigt som han är kritisk mot det individualistiska projektet.

– Jag håller med honom om beskrivningen av skuld och skam som till exempel kommer av att man inte vet varför man blev av med jobbet, det ger upphov till grumliga tankar – det kan man säga utan att ha en tes om arbetsidentitet.

– Men ännu om skuld och skam: man måste titta på det ekonomiska system och de institutioner – tänk på Arbetskraftsbyrån – som ger upphov till de här reaktionerna. Idag är att ”bidra till samhället” i praktiken tätt knutet till lönearbete. Man ska inte bara reducera det till en ideologisk fråga om arbetsmoral.

– En viktig aspekt av detta är att arbete ofta har en roll som gör att det är svårt att komma med olika alternativa angreppssätt eller motbeskrivningar. Istället hör man saker som ”Alla måste jobba! Vad skulle samhället vara om inte alla lönearbetade?”

Det är för att föreställningarna sitter ihop med systemet?

– Absolut. Det gör att vi är tvingade att jobba, det är på det sättet vi får vår utkomst. Också systeminrättade grejor som lönearbete, skatter, välfärdsstat hänger ihop, eller utgör det här systemet. Det sägs om basinkomst att hela systemet faller sönder om det infördes – att folk slutar jobba om de inte tvingas till det. Men alternativ finns hela tiden i vårt liv. Det syns till exempel i att folk får dåligt samvete av att de försakar sitt liv, sina barn, inte läser, inte tränar – ”man borde ju göra allt det där men man måste ju jobba”. Detta ”måste” är alltså starkare än de saker som man sedan har dåligt samvete av för att man försakar.

– Det man borde plocka fram är att det i vardagen finns alternativ till lönearbete och det system vi nu har. Och att det inte är utopier man behöver ta till för att beskriva alternativ, även om utopier har sin plats. Men all arbetskritik tillbakavisas ofta som utopisk. Och kapitalismen som system kräver att det skapas vinster och då är det följdriktigt att den här typen av ideologi måste upprätthållas.

Vad tror du om möjligheten att sänka den materiella levnadsstandarden? Allt tyder ju på att den konsumtion vi upprätthåller inte är hållbar och det är oklart exakt vad vi behöver i termer av mera prylar, underhållning, bekvämlighet, och så vidare – det skulle inte ens vara väldigt långsökt att säga att vi är överbelastade av allt det där på ett sätt som gör många av oss olyckliga.

– En nedtrappning av den materiella standarden är något man borde prata mycket mera om. Man borde på allvar diskutera vad det är som är välfärd och vad som är ett eftersträfvansvärt samhälle. Välfärdssamhället uttrycks för tillfället bara i termer av pengar. Det är där man tänker att man kan skära ner. Och det gör man nu genom att ta från de mest utsatta. Det är pervers.

– Men annars kräver också konsumtionssystemet att vi lever som vi gör nu – annars klappar det ihop. Det måste skapas efterfrågan. An-

nars fungerar det inte. Och det hör ihop med en hel livsform. Att det till exempel för många av oss framstår som självklart, en rättighet att kunna resa över hela världen. Som om det var ett grundbehov.

– Samtidigt är det en sak som stör mig i kritiken av lyx: att alternativet blir flum som ”andra värderingar”, ”nu ska vi leva långsamt” – jag kan bra förstå varifrån det där kommer men det är inte det som det jag pratar om handlar om. Det är betydligt mera akut.

– Ett exempel: jag såg en dokumentär på tv där arkitekter och designers pratade om alternativa sätt att bo. Att leva mera sparsamt, på mindre ytor, mera ekologiskt, mera energisnålt – allt det där är viktigt. Men det som programmet havererade på var att det blev en performans, ”ett medvetet livsstilsval” istället för en rannsaking av vad vi nu håller på med.

När det där mantrat ”Vi kan inte fortsätta så här” malas talar man ifråga om skuldsättning om lån och skymmer istället hela tiden frågan om vad vi på riktigt inte kan fortsätta med?

– Exakt så. Nedskärningstänkandet går hand i hand med det där – när man skär ner i utbudet av statliga tjänster är det för att man vill expandera utbudet av privata tjänster. Det handlar inte alls om miljö, sociala frågor – utan precis tvärtom. Samtidigt som kritiken av det här neutraliseras till någotslags hipsterlivsstil, minimalism, en estetisk grej, profileringsgrej, mindfulness och annat i den stilen. Men kärnan i de här frågorna är verkligen inte estetik.

– Och när frågan blir individualistisk och estetisk blir den helt tandlös på systemplan. Man får inte sagt varför konsumtionen drar oss ner i helvetet. Vilket den gör. Det som måste utmanas är alternativlösheten till att vi skär ner i välfärdsstaten och på vilket sätt vi gör det.

– Man missar lätt akutheten när man för fram frågan som att det handlar om en lugnare tillvaro. Men det handlar inte heller bara om planeten – det handlar om rättvisa här och nu, människors liv som hela tiden går till spillo, och i massor.

– Det är det som det här ”krismedvetandet” förtränger eftersom det bara handlar om att rädda systemet.

Nå – hur ska vi rädda välfärdsstaten, kan du säga det?

– Haha. Då blir det bland annat socialpolitik och om jag ska svara på det blir det lätt dumt. Man måste i varje fall se upp för myter som sprids. Till exempel att den offentliga sektorn skulle vara stor – den har ju tvärtom krympt massor. Det krävs att folk, det vill säga journalister, aktivister och vanliga medborgare är alerta och inte låter trycket från de som verkligen inte har vårt allas bästa för ögonen definiera agendan så att vi hamnar i den alternativlöshet vi nu befinner oss i.

– Som att man låter myten om att Finland befinner sig i ett skuldträsk dominera. Det är inte sant. Vi befinner oss inte i den typ av kris det sägs att vi befinner oss i. Men man har trummat in det där så mycket att alla tror på det.

– Och tar man det vidare är även idén om stimulans problematisk, att man stimulerar den offentliga ekonomin genom att satsa på offentliga vägprojekt, sanera mögelskolor och så vidare. Jag tycker naturligtvis att de här är utmärkta saker i sig, saker som absolut borde göras. Men det kan inte vara för att vi ska stimulera den offentliga ekonomin som vi bygger vägar och sanerar skolor från mögel – utan det måste i första hand vara för att vi behöver bra vägar, hälsosamma skolor.

– Idén om stimulans är alltid avhängig av att det är systemräddande och leder till ökad eller bibehållen konsumtion, som igen kör in skatter till staten, skapar vinster och så vidare. Det är vägarna och skolorna som är det viktiga. De här stimulansbeskrivningarna finns också i vänstern. Det är så klart svårt att ta itu med systemgrejerna eftersom systemet är globalt.

Om man ännu tar tag i det där med lägre materiell levnadsstan-

dard. Jag har vänner som är ekobönder – köttet de producerar är dyrt – men det reflekterar också det verkliga priset på kött. Så om man kör på den här vägen så kanske man hamnar i en situation där vi äter kött en gång i veckan istället för var och varannan dag – men är det en katastrof?

– Exakt så där tänker jag att ett alternativ skulle kunna se ut. Att man betalar vad det kostar så att man slipper en situation där produktionen blir ohållbar, eller att den görs under ohållbara förhållanden. Ett alternativt system borde vara ett sådant som inte förutsätter att allt hela tiden expanderar. Och marknaden borde också regleras mycket starkt på områden som handlar om människors överlevnad. Det är obscent att handla i sådant som gör att människor och djur blir gisslan. Jag menar: det går att försörja alla på planeten med mat och de viktigaste grundbehoven.

Typiskt är väl att de arbeten som på riktigt måste skötas, det vill säga sjukskötare, brandmän, poliser, och den stilen kallas ”kallesejobb” och därför inte behöver betalas väl eftersom det verkar som om många av oss av ett inre kall vill göra sådant som måste göras. Det måste ju implicera att det finns en stor skevhet i beskrivningen av att samhället rasar samman om man inte betalar folk tävlingslöner. Delvis är det förstås sant – om sjukskötaren inte får betalt kan han inte leva – men det är ett annat motiv än att syssla med det för sin personliga vinnings skull.

– När den svenska filosofen Roland Paulsen beskriver det moderna arbetets villkor får det Lena Andersson på *Dagens Nyheter* att kritisera honom och antyda att Paulsen vill tillbaka till Sovjet. Hon frågar sig vad vi skulle göra om det inte fanns marknadsinrättat arbete? Tvångsarbete?, frågar hon retoriskt. Hon stänger vägen för att alls kunna luckra upp diskussionen om vad vi arbetar för. Det finns till exempel vett i att prata om något sådant som ”nödvändigt arbete” – och då har vi redan infört något nytt i debatten. Att beskriva ett arbete som nödvändigt och visa varför det är nödvändigt sätter arbetet i en annan relation till den som gör det – istället för att det bara domineras av ett vagt ”man måste för att annars.”

Faller inte det här tillbaka på ideologi – vad tror man om människan?

– Jo. Det är viktigt att artikulera vilken slags bild av arbete som ligger bakom när man tror att människor skulle vägra att sköta det om det inte vore i jakt på vinst. Att beskriva människans natur som våldsam, konkurrensinriktad, och så vidare är inte naturvetenskap utan ideologi. Det finns en grym hopplöshet i den idén om att människan primärt är en konkurrensinriktad varelse. Då hamnar man i ”lön eller tvång”.

– Och bara för att ta bort en möjlig fallgrop. Jag hör förstås mina kompisar och människor runt mig säga det hela tiden: att om de inte får lön för sitt arbete så gör de det inte. Men då handlar det om att om de inte får lön för sitt arbete kan de inte äta. Men omständigheterna måste inte alltid av nödvändighet se ut på det sättet. Det är inte naturen som styr det så här utan människors vilja. ♦

Alternativlösheten är skenbar

Den offentliga ekonomin fungerar inte som en privatekonomi – men det är ändå en bild man använder för att motivera nedskärningar i det offentliga. Christer K. Lindholm varnar för att låta oss fångas i den skenbara alternativlösheten som kan att innebära en nedmontering av välfärdsstaten.

TEXT OCH FOTO: MARCUS PREST

Statsskulden är ett omtalat ämne. Statsskulden är att en stat skuldsätter sig med att sälja statsobligationer som köps av till exempel banker, försäkringsbolag, fonder och så vidare. Statsobligationer är trygga investeringar eftersom stater definitionsmässigt inte kan gå i konkurs – de ger en stadig avkastning men jämfört med högriskplaceringar är avkastningen låg.

– Rent tekniskt sett kan stater inte gå i konkurs, men överskuldsatta stater kan bli tvungna att skriva ner sin statsskuld vilket medför förluster för långivarna, säger Christer K. Lindholm, doktor i nationalekonomi från Åbo Akademi.

De här skuldnedskrivningarna, som alltså innebär att en del av ett lands statsskuld aldrig kommer att betalas tillbaka, kan göras antingen i samråd med långivarna, som i Grekland nyligen, eller ensidigt av det skuldsatta landet som i Argentina i början av millenniet.

– Det man har väldigt mycket fokus på vad gäller statsskulden hos oss är att Finlands skuldsättning spränger den för euroländerna fast-

slagna gränsen på 60 procent av BNP. Men den gränsen är helt artificiell. EU ländernas skuldsättning ligger i genomsnitt på 90 procent av BNP, det vill säga 60 procent är ingen stor skuldsättning i förhållande till andra EU-länder.

– Men det som är oroväckande hos oss är takten i vilken skuldsättningen ökat.

Innan den globala finanskrisen 2008 låg den finländska skuldsättningsnivån på 34 procent av BNP – på sju år har den alltså nästan fördubblats. Det här beror i hög grad på den kraftiga nedgången i Finlands BNP år 2009 – den största i Finlands historia sedan år 1919 – som den finländska ekonomin ännu inte har återhämtat sig från. Som en följd av det här har Finland också en förhållandevis hög arbetslöshet, som belastar statsfinanserna med ungefär fyra miljarder euro per år. De senaste årens negativa tillväxt har dessutom medfört lägre skatteintäkter, som i sin tur betyder ett större behov av att låna pengar – vilket inte osökt leder till slutsatsen att man måste skära ner på utgifterna.

– Så resonerar många. Det är populärt att jämföra den offentliga ekonomin med en individs eller en familjs privatekonomi, men det finns två viktiga skillnader. Den första är att staten alltid kan öka sina inkomster med att höja skatterna, det kan inte en privatperson. Den andra är att när en privatperson skär ner i sina utgifter berör det bara personen själv. När staten skär ner drabbar det, eftersom staten är en så betydande aktör i samhällsekonomin, den totala efterfrågan på varor och tjänster och därmed den ekonomiska tillväxten. I den mån nedskärningarna innebär uppsägningar av offentligt anställda bidrar de dessutom till att öka arbetslösheten ytterligare.

Stora nedskärningar leder alltså lätt till en ond cirkel, där en svagare totalefterfrågan leder till lägre tillväxt och högre arbetslöshet – vilket i sin tur innebär lägre skatteintäkter och ökade kostnader för arbetslösheten.

– Det kan låta kontraintuitivt, men alltför hårda nedskärningar i de ofentliga utgifterna kan faktiskt, via de negativa effekterna på samhälls-ekonomin, leda till att statsskulden ökar i stället för att minska. Det här är precis vad som har hänt i euroområdet krisländer som en följd av de brutala sparåtgärder de tvingats acceptera som villkor för de ekonomiska stödpaketerna.

Då inställer sig frågan om vad man kan göra istället. Lindholm säger att det finns ett reellt behov att stärja skuldsättningen, men att det borde göras genom en kombination av skattehöjningar, måttliga nedskärningar och strukturella reformer. Nu har regeringen emellertid redan från början förbundit sig till att inte höja bruttoskattegraden (det totala skatteuttaget i förhållande till BNP), vilket innebär att förändringarna i beskattningen blir ett nollsummespel där vissa skatter höjs medan andra sänks. De strukturella reformer regeringen planerar är i sig positiva, men eftersom de även i bästa fall ger inbesparingar först på längre sikt kommer tyngdpunkten på kort sikt att ligga på nedskärningar som drabbar de sämst lottade i samhället orimligt hårt.

– Det här är tvivelaktigt inte bara ur rättvisesynvinkel, utan också på rent ekonomiska grunder. Eftersom höginkomsttagare i regel consumerar en mindre andel av sin inkomst än medel- och låginkomsttagare skulle skattehöjningar i de högsta inkomstklasserna inte slå lika hårt mot totalefterfrågan i samhällsekonomin som de nedskärningar som drabbar de allra fattigaste.

Att man inte beskattar höginkomsttagare beror enligt Lindholm på ideologiska orsaker.

– Vi har nu en kraftigt borgerlig regering som mer eller mindre reservationslöst skriver under det i grunden ideologiska påståendet att skattehöjningar alltid är skadliga för den ekonomiska aktiviteten, medan skattesänkningar på motsvarande sätt ”betalar sig tillbaka” i form av ökad ekonomisk aktivitet. Den här uppfattningen har visat sig vara överraskande seglivad trots att de empiriska bevisen pekar i motsatt riktning: att högre skatter, trots de negativa ekonomiska effekterna, i regel ger mer pengar i statens kassakista, och att skattesänkningar för sin del aldrig betalar sig tillbaka helt och hållet.

Ett annat argument mot skattehöjningar för höginkomsttagare är den globala skattekonkurrensen, som innebär att förmögna privatpersoner kan flytta sina tillgångar till länder med en lindrigare beskattning. Även om den globala skattekonkurrensen är en realitet som inte kan förbises utesluter den enligt Lindholm ändå inte vissa skattehöjningar i de högsta inkomstklasserna.

– Under den förra regeringen skärptes såväl kapitalinkomstskatten som arvsskatten något, och även om vi haft ett fåtal uppmärksammade fall där förmögna finländare valt att flytta utomlands av skatteskal har vi inte sett några mer omfattande kapitalflykt som följd av de här skattehöjningarna.

I det här avseendet kan man enligt Lindholm säga att den nya regeringens program följer samma riktlinjer som den så kallade Trojkans (Europeiska kommissionen, Europeiska centralbanken och Internationella valutafonden) hårda strukturanpassningsprogram för euroområdets krisländer. I Grekland har Trojkan, för att ta ett exempel, inte visat något som helst intresse för att åtgärda det utbredda skattefusk som är en av de viktigaste enskilda orsakerna till den grekiska statens ekonomiska trångmål. Däremot har Trojkan krävt drastiska nedskärningar i hälsovårdsbudgeten – med katastrofala följder för befolkningens hälsa.

– Förutom att den av Trojkan påtvingade åtstramningspolitiken har varit moraliskt förkastlig har den också varit ekonomiskt kontraproduktiv. Som en följd av åtstramningen och dess negativa effekter på ekonomin har samtliga krisländer idag en högre statsskuld i förhållande till BNP än vad de hade före krisen. Därför är det inte särskilt

» **Vad det egentligen handlar om är en målmedveten strävan att utvidga den privata sektorn på det offentligas bekostnad, till exempel genom de tvångsprivatiseringar Trojkan drivit igenom i euroområdets krisländer. Eftersom den här typen av åtgärder sällan är populära – det handlar trots allt om en överföring av samhällets gemensamma resurser till privata, vinstmaximerande aktörer – är det lättare att genomföra dem under djupa ekonomiska kriser då det tillfälligt är möjligt att sätta de normala demokratiska beslutsprocesserna ur spel.**

överraskande att krishanteringspolitiken har kritiserats hårt av bland andra den amerikanske Nobelpristagaren i ekonomi **Paul Krugman**. Till och med Internationella valutafonden, som tidigare var känd för sina stentuffa strukturanpassningsprogram, har medgett att man gått alltför hårt fram i synnerhet i Grekland.

Men enligt kommissionen och Europeiska centralbanken är hanteringen av eurokrisen således en framgångshistoria från början till slut.

Vad driver EU-kommissionens drastiska politik?

Christer K. Lindholm säger att EU-kommissionens drastiska – och ofta direkt destruktiva – ekonomiska politik drivs av en marknadsfundamentalistisk ideologi som iklätts den ekonomiska vetenskapens täckmantel.

– Den hårdhänta hanteringen av eurokrisen har, för att ta ett exempel, motiverats med att den är nödvändig för att återställa investerarnas förtroende för krisländernas ekonomier. När förtroendet väl är återställt och de privata investeringarna kommit igång kommer de sedan, enligt det här resonemanget, att generera ekonomisk tillväxt och nya jobb. Men ärligt talat, hur kan någon på fullt allvar tro att det kaos och den misär Trojkan åstadkommit, med tilltagande politisk extremism och politiskt våld som följd, skulle kunna inge förtroende hos investerarna?

– Vad det egentligen handlar om är en målmedveten strävan att utvidga den privata sektorn på det offentligas bekostnad, till exempel genom de tvångsprivatiseringar Trojkan drivit igenom i euroområdets krisländer. Eftersom den här typen av åtgärder sällan är populära – det handlar trots allt om en överföring av samhällets gemensamma resurser till privata, vinstmaximerande aktörer – är det lättare att genomföra dem under djupa ekonomiska kriser då det tillfälligt är möjligt att sätta de normala demokratiska beslutsprocesserna ur spel.

Lindholm konstaterar att den offentliga sektorn i dag har ungefär samma funktion som kolonierna under den industriella revolutionen på 1800-talet: att erbjuda nya tillväxt- och investeringsmöjligheter för de privata företagen för att på så sätt hålla igång den ständiga expansion som är en förutsättning för den kapitalistiska ekonomin. Och precis som under kolonialtiden har de som berörs allra mest av de ekonomiska besluten inte särskilt mycket att säga till om dem. Det här gäller

inte bara de enskilda individerna, utan i allt högre grad även nationalstaternas folkvalda politiska beslutsfattare.

– Även om det fortfarande krävs en större kris för att demokratin skall sättas ur spel helt och hållet är det ett faktum, att det demokratiska inflytandet över den ekonomiska politiken överlag har försvagats under de senaste 30–35 åren.

Varför har politikerna gått med på ett system som så betydligt skär ner deras makt?

– Innan marknaden började tränga undan demokratin i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet fanns det på de flesta håll i västvärlden en övertro på statens förmåga att upprätthålla en permanent hög sysselsättning. Även om den aktiva sysselsättningspolitiken under en lång tid gav goda resultat ledde den också till mindre lyckade åtgärder, som massiva statssubventioner till kroniskt olönsamma företag för att undvika uppsägningar.

Den här ekonomiska politiken byggde också på antagandet att det inom den ekonomiska politiken går att välja mellan antingen hög arbetslöshet eller hög inflation, och eftersom sysselsättningen gavs högsta prioritet accepterade de flesta länder en förhållandevis hög inflation. Men så drabbades världsekonomin av den första oljekrisen 1973–74, och då började plötsligt både inflationen och arbetslösheten öka på samma gång. Det här borde inte ha varit möjligt enligt den dåvarande ekonomisk-politiska doktrinen, och därför kunde den inte heller erbjuda några lösningar på problemet. Det fanns alltså ett reellt behov av nya lösningar, och i och med att den tidigare övertron på staten nu hade kommit på skam verkade det helt logiskt att i stället ge marknaden en chans.

– Men marknadsfundamentalisterna hade ändå från början en agenda som gick långt utöver att åtgärda de akuta ekonomiska problem som den tidigare ekonomiska politiken inte hade kunnat hantera. Deras målsättning var att minska såväl den offentliga sektorns storlek som dess inflytande över ekonomin, och att i motsvarande grad ge den fria marknaden ökat spelrum. Det viktigaste verktyget för att uppnå den här målsättningen har varit globaliseringen, som kringssurit enskilda länders politiska rörelseutrymme i så hög grad att det ofta verkar som om det överhuvudtaget inte fanns några alternativ inom den ekonomiska politiken.

Hur har vi hamnat i alternativlösheten?

Trots att det finns starkt globaliseringskritiska partier och enskilda politiker verkar den allmänna uppfattningen vara att globaliseringen i sig är något oundvikligt, som på sin höjd kan finjusteras en smula. Den politiska vänstern motsätter sig till exempel vissa enskilda aspekter av globaliseringen, som TTIP-avtalet, men ifrågasätter inte – med undantag för några få enskilda individer – systemet som helhet. På senare tid är det bara vissa högnationalistiska populistpartier, som franska Front National, som öppet tagit avstånd från globaliseringen som sådan.

– Därmed inte sagt att de ”lösningar” de här partierna erbjuder skulle vara eftersträvarsvärda – deras globaliseringskritik återspeglar ju extremnationalismens fientliga inställning till allting ”främmande” som kan tänkas besudla den ”rena nationalstaten” – men de har lyckats formulera sin globaliseringskritik på ett sätt som uppenbarligen appellerar till många av de traditionella arbetarpartiernas anhängare.

I Frankrike är det kommunistpartiet PCF som läckt mest väljare till Front National – vilket man kan tycka att är häpnadsväckande om man inte beaktar att det handlar om den ekonomiska politiken. Många nationalistiska partier har nämligen satt fingret på en viktig poäng: om vi ska ha en globalisering i nuvarande form betyder det att nationella välfärdsprojekt ligger mycket illa till. Det ger vid en första

anblick två alternativ: att isolera sig inom nationalstatens gränser, eller att skapa en annorlunda globalisering som inte, vilket hittills har varit fallet, går helt och hållet på näringslivets villkor.

– Om vi fortsätter i nuvarande spår kommer det som vi kallar ett välfärdssamhälle gradvis att rustas ner. Men lyckligtvis inskränker sig våra valmöjligheter inte till att antingen fortsätta som tidigare eller isolera oss inom nationalstatens snäva gränser.

Island och tigerekonomierna

Island valde en annan väg än alla andra länder efter krisen 2008. Man lät bankerna ta smällarna för de risker de tagit (istället för att nationalisera förlusterna) och dömde till och med bankirer till fängelsestraff.

– Det är intressant hur lite uppmärksamhet Island har fått. Ser vi på medier som står näringslivet nära så är det antingen knäpptyst om Island, eller så uttalar man sig odelat negativt.

– Ser man på hur de hanterade den globala börskraschen så har de med vilka som helst mått mätt klarat sig bättre än EU-länderna i gemen. Men de gjorde ju något oförlåtligt: de lät bankerna ta smällen för kraschen bankerna själva ställt till med.

Ett annat exempel är de sydostasiatiska länder som under mitten och slutet av 1990-talet kallades ”tigerekonomier”. När kraschen kom för Malaysia begränsade staten utförseln av kapital från landet. Då sade IMF att det var det värsta de kunde göra i den situationen. År 2001 sade IMF att det var en väldigt dålig åtgärd, 2006 sade de att åtgärden knappast ställde till med någon större skada men att den heller inte var till någon nytta. År 2012 medgav IMF slutligen att det i själva verket var en bra lösning som gjorde att Malaysia klarade krisen bättre än de andra tigerekonomierna.

– Det har visat sig vara väldigt svårt för de stora institutionerna att medge att deras åtgärdsprogram visat sig vara felaktiga. Island kommer så småningom att få upprättelse för den väg de valt. Frågan är hur länge det kommer att ta och var vi är då. Men att även små länder kan välja att gå sin egen väg – och dessutom med framgång – inger definitivt hopp för alla oss som inte är så där odelat förtjusta i den globalisering vi har i dag. ♦

Christer K. Lindholm

Efter magisterexamen i nationalekonomi vid Åbo Akademi vistades Christer K. Lindholm ett år i Reading som masters-student. Därefter tillbringade han ett år som assistent vid Åbo Akademi varpå han flyttade till Bryssel där han först jobbade som gästforskare vid det katolska universitetet i Leuven (KUL). Sedan blev han anställd av finansjätten JP Morgan. För JP Morgan jobbade han som analytiker under mitten av 90-talet.

Efter Bryssel jobbade han ett halvår på Hanken i Helsingfors varefter han återvände till Åbo Akademi för att doktorera. Sedan dess har han jobbat som lärare och forskare vid Åbo Akademi, samtidigt som han gjort sig känd som föreläsare och kolumnist.

Christer K Lindholms bok *Fem myter om ekonomi* finns att ladda ner gratis på:

<http://www.fbf.fi/filosoficafe.html>

Vad säger medierna om ekonomirapporteringen?

Medierna spelar en stor roll i hur vi ser på vår situation och våra möjligheter. Två finlandssvenska journalister inriktade på ekonomi ger sin syn på hur medierna skött rapporteringen.

1. Har massmedierna i Finland lyckats förklara åt allmänheten vad Finlands skuldsättning egentligen betyder och innebär och vilka följderna är om den fortsätter att öka?
2. Ser du det själv som oroande att Finlands skulder bara ökar och anser du därför att nedskärningar i mångmiljardklassen är ett nödvändigt ont för att minska skuldsättningen?
3. Hur bra tycker du att våra politiker hittills har förstått olika nedskärningars betydelse för dels skuldsättningen, dels för ekonomin på kort sikt och dels för hur till exempel 6–10 miljarders nedskärningar påverkar det finländska samhället och de mest utsatta?

TEXT: ARI NYKVIST (Intervjun gjordes innan regeringsprogrammet publicerades)

Mårten Wallendahl, Yle

1. Jag tycker medierna rapporterat rätt mångsidigt om skuldsättningen, men tolkningen av lägets allvar varierar mellan olika parter. Det är svårt för enskilda redaktörer att dra mera kvalificerade slutsatser än exempelvis Finlands bank eller ekonomiska forskningsinstitut. Då blir rapporteringen mest att förklara ståndpunkterna. Publiken ges möjlighet att dra egna slutsatser enligt hur kritiker till och förespråkare för ökad skuldsättning motiverar sin hållning. Politiskt oberoende medier kan inte gärna ta ställning till politiska frågor, som skuldsättningen har blivit. Medier med partipolitisk profil kan förstås tydligare ta ställning till ideologiska frågeställningar.

2. Skuldsättningsgraden är inte nödvändigtvis oroande, då många länder är långt mera skuldsatta än vi. Takten skulden ökar och utsikterna att inom överskådlig framtid kunna betala av på skulderna oroar mer. Därför tror jag skuldsättningen bör bromsas. Då skatteintäkterna knappast ökar i sådan grad, återstår nedskärningar. Men hur stora och vad som ska skäras hoppas jag våra beslutsfattare kan enas om så de negativa effekterna kan minimeras.

3. En sak är hur bra de förstår det och en annan sak hur nyanserat de redogör för saken. Osthyvling har länge gått förhållandevis smärtfritt, men budet är att det krävs tuffare tag som kommer att kännas. Förväntningarna på miljardbesparingar genom social- och

hälsovårdsreformen har förblivit kryptiska. Att spara miljarder utan att någon drabbas är omöjligt. Mycket är ännu (i skrivande stund) oklart kring regeringsprogram och budget – för här skiljer sig partiernas strävanden.

Ingen vill själv drabbas av nedskärningar och vem som är mest utsatt kan diskuteras: är det till exempel långtidsarbetslösa, psykiskt sjuka, asylsökande eller studerande? Eller finns de mest utsatta utanför vårt land? Vill politikerna att de egna väljarna drabbas mindre, kan de dra in bistånd, men hur ser omvärlden på det? Och är det humant?

Finlänarna vill enligt en färsk undersökning helst skära i EU-avgifter – och för de tankarna finns säkert både mer och mindre förståelse bland regeringsförhandlarna. Förhoppningsvis är vi klokare om de politiska linjerna om några dagar, men det kommer att bli svårt att få alla nöjda. Inklusive den tilltänkta regeringsbasen.

Katarina Koivisto, HBL

1. Medierna har nog förklarat vad skuldsättningen betyder och försökt räkna ut hur mycket det innebär fördelat per finländare. Men summorna är enorma. Man kan lätt förstå ett bostadslån på 150 000 euro eller ett konsumtionslån på 5 000. Men när det blir tal om miljoner och miljarder är det svårt att greppa och många förlorar intresset. Vilka konsekvenserna blir på den rent personliga nivån om skuldsättningen fortsätter att

öka tycker jag däremot inte att har förklarats. Mycket beror förstås på vilka reformer som nu vidtas och var nedskärningarna eventuellt sker. Jag tycker att intresseorganisationer gjort ett gott jobb i att förklara hur olika nedskärningar skulle drabba de grupper de företräder och det har hjälpt också medierna. Ta till exempel studenter, pensionärer eller olika fackförbund, alla strävar efter att konkretisera nedskärnings- eller strukturförslag på ett begripligt sätt.

Följderna av skuldsättningen på längre sikt är en svår fråga, där tvistar ju både politiker och experter om ifall man borde stimulera med hjälp av mera lån eller inte och om stimulans får igång tillväxten. En annan tvistefråga är hur illa en snabb åtstramning är. Därför är det svårt att ge en entydig bild av följderna på ett allmänt plan. Frågorna är komplexa så det är bara att försöka redogöra för olika möjligheter.

2. Min egen åsikt i den här frågan är knappast relevant. Men visst är det viktigt att få fart på tillväxten i Finland och att kunna minska arbetslösheten. Hur det ska göras är en politisk fråga.

3. Jag tror att våra politiker nog förstår hur nedskärningar drabbar olika grupper i samhället. Om det blir de mest utsatta som drabbas beror på politiska beslut, det ligger ingen automatik i det, även om det i praktiken ofta har blivit just så. Räkna kan Finansministeriets ämbetsmän så visst är politikerna väl medvetna om hur man kan bromsa skuldsättningen genom nedskärningar. Det gäller ju att anpassa utgifterna efter inkomsterna, liksom i vars och ens privata ekonomi. Det gäller också att nå politisk enighet om var utgifterna ska ned. Men **Juha Sipilä**, i skrivande stund regeringssonderare, har ju sagt att han vill undvika osthyvel och försöka hitta en helhetslösning som omfattar också arbetsmarknadsparterna.

För att sammanfatta: Det är bara att gå till sin egen ekonomi för att inse att man inte kan leva över sina tillgångar eller ta upp lån man inte kan betala tillbaka. Men när det är en stat som tar upp lånen upplevs ansvaret ofta diffust och problemet med stora lån kanske inte som så allvarligt. Hur man ska råda bot på problemet och hur stort det egentligen är, ja därom tvista de lärde. Att vara politiker i ansvarsställning är inget att avundas just nu. ♦

Nu behövs en ny tredje väg

TEXT & FOTO: ARI NYKVIST

I en demokrati röstar man först och tar sedan emot order, i en diktatur slösar man inte tid på att rösta. Det klassiska citatet klingar allt mer bittert då medborgarnas frustration över statens dåliga ekonomi och ökande skuldsättning tär på politikens legitimitet. I synnerhet i många regioner och lokala sammanhang vill ivriga och skickliga entreprenörer och politiker nu få mer handlingsutrymme än tidigare.

Med en liberaliserad ekonomi och en individualiserad människa, måste också det politiska systemet utformas på ett nytt sätt. I en nyliberal globalt anpassad ekonomi behövs ett bättre samspel mellan olika samhällssektorer, mellan periferi och centrum och även direkt mellan olika länders regioner. Det rådande nyliberala paradigmet har gett upphov till ett reglersamhälle, där det toppstyrda representativa politiska systemet försöker hålla fast vid kontrollen över ett allt mer komplext, mobilt och globaliserat samhälle. Vi kan inte heller gå tillbaka till det keynesianska systemet som rädde efter andra världskriget, med relativt stängda nationella ekonomier. Det behövs en ny tredje väg, där livskraftiga regionala och lokala arenor får sin rättmätiga plats i den ekonomiska utvecklingen. Det säger PD **Kenneth Nordberg** i sin doktorsavhandling *Reinventing the Third Way – Towards New Forms of Economic and Democratic Conduct*.

– Den regionala och lokala aktiviteten och förmågan att samverka har undervärderats av de statliga myndigheterna. I motsats till så kallad *top-down*-styrning med staten och stora organisationer i toppen,

har man på senare tid allt mer börjat inse nyttan med en *bottom-up*- och mer deltagande styrning via olika nätverk. Det som ofta kallas *governance* i stället för traditionell ”governmentbaserad” toppstyrning, säger Kenneth Nordberg.

Men det är inte bara samhället som till exempel på grund av ny teknologi såsom digitaliseringen och nya miljökrav snabbt har förändrats sedan 1970-talet. Också vi människor har förändrats; vi vet mer än tidigare, har bättre utbildning och är därför också mer kritiska och medvetna än tidigare. En orsak till att de första försöken med ”*The third way*”, den tredje vägen mellan nyliberal marknadskapitalism och socialdemokrati på 90-talet misslyckades, var att man i första hand ville komma bort från höger-vänster-indelningen eller ”*beyond the left and right*” och inte brydde sig speciellt mycket om problemen med toppstyrning eller ökande krav på mer *bottom-up*-styrning.

– Bland annat 1973 råkade en rad så kallade megatrender samtidigt påverka hela världen via oljekrisen så att många länder snabbt gick in för en mer nyliberal och marknadsanpassad ekonomisk politik. Idag kan vi i de nu aktuella megatrenderna se tydliga tecken på en förändring mot något annat. Ett allt större samförstånd om behovet av en hållbar utveckling, av en mer deltagande demokrati och av nya innovationer inom till exempel biokemin och energiförsörjningen finns med i de nu aktuella megatrenderna.

Ta tillvara regionernas livskraft

Staten och de statliga nätverken ute i regionerna behövs enligt Nordberg förstås fortfarande, men de gemensamma uppgifterna i samhället borde omfördelas så att livskraften och aktiviteten i regionerna och lokalsamhället bättre tas till vara än nu.

– För en bättre regional mobilisering i stil med den i Norge, behövs för det första mer handlingsutrymme för regionerna och alltså mindre central toppstyrning. Finlands EU-medlemskap gav upphov till en regional spelplan, men det utrymmet har efterhand minskat. Samtidigt ger just EU tack vare olika stödprogram såsom Leader, regionerna bättre möjligheter att ta saken i egna händer. För det andra behövs

Triple Helix, KETEK och Leader?

Begreppet Triple Helix togs inom forskningen i bruk i början av 2000-talet och beskriver betydelsen av en så kallad dynamisk samverkan mellan aktörer från olika kontexter i samhället som helhet. Innovationssystem av det här slaget kan vara nationella, regionala och lokala och ingå i samhällets alla strukturer. Ett exempel kunde vara Åbo Akademi nära samverkan inom bland annat biokemin med en rad företag och olika statliga organisationer och institutioner.

Leader är namnet på ett av EU:s landsbygdsprogram eller rättare sagt en i redan 25 år beprövad metod för utveckling av landsbyg-

den i hela Europa. I Leader samlas lokala representanter från föreningar, företag och kommuner för att tillsammans arbeta med landsbygdsutveckling. Ett lokalt partnerskap, så kallat LAG, fattar beslut om vilka idéer som ska prioriteras. Prioriteringen görs utifrån en gemensam utvecklingsstrategi.

Teknologicentret KETEK i Karleby är ett teknologicentrum specialiserat på utveckling av företagens kunskaper; utveckling av affärsverksamhet, forsknings- och utvecklingsverksamhet, analys- och testningstjänster samt informationssökning och utredning av finansieringsalternativ. KETEK vill förbättra företagens framtidsutsikter genom att skapa nya innovativa produkter, att få ut produkter på marknaden och att växa lönsamt. KETEK har specialiserat sig på industriella tillämpningar inom kemi-, laser- och båtbranschen.

KETEK ägs av Karleby stad, Mellersta Österbottens utbildningskoncern, staden Jakobstad och Mellersta Österbottens yrkeshögskola aktiebolag. Teknologicentret hjälper företagen via såväl regionala som nationella och internationella program. KETEK deltar intensivt i Karlebyregionens regioncentrumprogram och kompetenscentrumprogram.

det aktiva, deltagande lokalsamhällen och regioner med en stark egen kultur och starka nätverk på olika nivåer. Idag har vi ett politiskt system som alltför ofta leder till passivitet i stället för aktivitet i regionerna. Ett fritt agerande civilsamhälle triggar regional mobilisering bara staten låter det ske. Staten tycks hålla fast vid att det krävs stora enheter och pekpinningar ovanifrån, trots att den ekonomiska vetenskapen allt oftare lyfter fram innovationer som det centrala för tillväxt, och innovationer kommer fram i de små snarare än i de stora sammanhangen.

Men trots att staten fortfarande styr och ställer med sin gamla toppstyrning, händer det just nu en massa spännande saker i regionerna. Det har hänt mycket på fem år och enligt Nordberg har vi bara sett början på alla de olika folkrörelser, nätverk och nya aktiviteter som håller på att växa fram förbi det statliga.

– Exempel på det är att många regioner i Finland såsom Torneå och Vasaregionen, nu på olika plan utökar sitt samarbete direkt med sina grannregioner i Sverige. I Finland har regionerna utanför södra Finland alltid varit rätt svaga och de statliga institutionerna har därför varit viktiga i många sådana regioner. Men nu vill de allt mer aktiva nätverken i de här nya funktionella regionerna ha mer rätt att själva agera och bestämma.

Karleby och Kaskö som exempel

Ett positivt exempel är Karleby-Jakobstads-regionen med en dynamisk innovationsmiljö i en ur statens synvinkel perifer region. Där har teknologisentret KETEK utvecklats till en central aktör för forskning och utveckling i regionen.

– I den regionen ser vi bra hur en liten perifer region utan statliga kunskaps- och forskningsinstitutioner kan skapa ett vitalt innovationssystem som starkt har gagnat den regionala ekonomin. Offentliga och privata intressenter deltar och samarbetar och bryter samtidigt många traditionella administrativa gränser.

Det här är ett exempel på hur regionala innovationssystem enligt en så kallad Triple Helix-modell börjar spela en roll som ett deltagandenätverk. Innovationssystemen är idag absolut centrala i den ekonomiska politiken, och en idé som läggs fram i doktorsavhandlingen är att de här systemen också kan fungera som demokratiarenor, där även civilsamhället kan delta. I innovationsteorin, liksom i den demokratiska teorin, framhålls allt oftare förtjänsterna med ett ökat deltagande.

– Ett mindre positivt exempel hittar vi däremot i Sydösterbotten. Där tillät statsmakten att ett själviskt agerande företag och stora samarbetssvårigheter mellan kommunerna lämnade Kaskö i sticket vid nedläggningen av massafabriken Metsä-Botnia. En tillräckligt regionalt förankrad arena för en långsiktig utvecklingspolitik har alltså inte kunnat skapas. Det här visar på trögheten i det finska systemet, där en stark enhetsstat och en splittrad kommunal nivå ur ett historiskt perspektiv hindrat flexibla anpassningar till samhällsförändringar. Det visar också vilka de demokratiska konsekvenserna blir av rigiditeten i ett system som bara tillåter kommunala och nationella arenor för handling.

Det som alltså i stället behövs är en ny tredje väg; att ge spelrum för funktionella nya strukturer och nätverk anpassade till lokala förhållanden och konkreta specifika verksamheter. Det vill säga det som kallas moderna governance-nätverk.

Enligt Norberg befinner vi oss just nu i en sorts övergångsperiod. Det samhällssystem som skapades efter den andra industriella revolutionen har föräldrats och måste nu snabbt anpassas till den globaliserade och digitaliserade verkligheten. Där har deltagande och funktionellt definierade regionala och lokala arenor en stor potential, både ekonomiskt och demokratiskt. Det handlar om att skapa en kultur med aktiverade och engagerade medborgare, vilket står i kontrast till det allt mer passiverande representativa systemet.

– Annars förlorar politiken och ekonomin ännu mer i funktionalitet och legitimitet. Och med minskad jämställdhet i västvärlden, ökar missnöjet med det politiska systemet och populistiska rörelser får fart. Men om vi utnyttjar den stora potential som finns gömd i deltagande och funktionellt konstruerade lokala och regionala arenor, kan vi hitta en ny arena för att bättre och rättvisare styra ekonomin i en globaliserad värld. ♦

Från top-down till bottom-up

En orsak till den stora skuldsättningen och den allt mer haltande ekonomin i så många västländer är statens misslyckade toppstyrning under de senaste tio åren. Nu måste det politiska systemet transformeras mot ett mer lokalt och regionalt bestämmande. Där bristerna i demokratiskt deltagande, miljöhänsyn och hållbar utveckling uppmärksammas mer än hittills.

Det säger professor Terry Marsden från Cardiff University i Storbritannien som också är direktör för The Sustainable Places Research Institute i Cardiff. Marsden är en internationellt välkänd forskare i interdisciplinär samhällsvetenskap och tillämpad rural geografi och sociologi, miljösociologi, geografi och samhällsplanering. Han har publicerat över 150 internationella artiklar, bokkapitel och böcker.

– Utan vitala rurala regioner och en levande landsbygd, har vi heller inga idag så omhuldade cityregioner. Och idag ser vi allt fler tecken på en ekonomisk skiftning från *top-down*-styrning till ett mer regionalt och lokalt bestämmande där regionernas egna intresseparter själva avgör utvecklingens villkor.

Den här transitionsprocessen beskrivs och förklaras ingående visserligen av forskare i offentlig förvaltning, politik och ekonomi, men enligt Marsden vet ingen vad eller vem som egentligen driver den och vad som sist och slutligen blir resultatet av den.

– Det är inte lätt att förstå vad som är på gång. Ur rädslan för både socialismen och fascismen efter andra världskriget, började den socialdemokratiska välfärdsstaten utvecklas på 50-talet. Bara för att krossas i mitten av 70-talet då nyliberalismen omorganiserade välfärdsstaten så att marknaden drev politiken i stället för tvärtom. Effektivitet, rationalitet, storstäder och statens centrala roll betonades på bekostnad av det lokala och regionala. Och nu har också den ”enda rätta” vägen tagit slut, påpekar Marsden.

Moder Jord tvingar alla att tänka om

Hurudant politiskt styre behöver vi för att kapitalmarknaden ska må bra? Att svara på den frågan var sedan slutet av 80-talet utgångspunkten för regeringspolitiken i de flesta västländer. Men nu får även nyliberalerna och marknadskapitalisterna lov att tänka om.

– Miljöfrågor och hållbarhetsaspekter tränger sig obönhörligen på och alla som vill tjäna pengar eller få röster i politiska val måste ta det med i beräkningen vare sig de vill det eller inte. Samtidigt har också digitaliseringen av allt fler samhällsfunktioner och teknologiseringen överlag direkta kopplingar till ännu olösta miljöfrågor och till exempel till nya former för politiskt deltagande. Vi kan se början på en teknologisk revolution där just de frågorna står i centrum i synnerhet ute i vitala och allt mer aktiva och självbestämmande regioner.

Därför borde statsmakten, så länge det ännu finns tid att göra något, omvärdera landsbygdens och regionernas roll och tyngd för hela ekonomin. Att se det rurala och periferin inte bara som en plats för mat- och råvaruproduktion, utan som en plantskola för tankens diversifiering. För kreativt nytänkande via aktiva och innovativa fritt samarbetande nätverk. En stark lokal kultur är enligt

Kenneth Nordberg.

Marsden nyttig och bördig mylla för regional innovativ utveckling och därför lönar det sig för staten att satsa på regionala stödprogram

– Just kring landsbygdens och regionernas framtida roll pågår som bäst en livlig debatt. Hur bygga nya synergier mellan politiskt styre och ekonomi för en hållbar utveckling genom att fokusera på regionala krafter och andra livskraftiga ”på plats och ställe”-aktiviteter. Något som sedan kan öka demokratin och ompolitiserar hela samhället.

Den nya tredje vägen byggs som bäst

Enligt Marsden har vägen mot en allt mer centraliserad och stark toppstyrning nu tagit slut. Det behövs en ny tredje väg, en överenskommelse om hur våra gemensamma institutioner och organisationer ska se ut för att få en jämlik och lyckad adaption till de pågående förändringarna.

– Den stora frågan för både politiker, forskare och alla medborgare är nu hur vi i tid ska klara av det här och framför allt hur få staten med på noterna innan det är för sent, påpekar professor Terry Marsden som i början av maj var opponent på Kenneth Nordbergs disputation om den tredje vägen (se artikeln invid).

Spelningar men inget spelande

Den elektroniska dansmusiken har tagit över musiklistorna och därigenom tagit sig in på rockfestivalerna. För rockpuritanerna är det svårt att förstå vad dessa liveuppträdanden går ut på. Vi tar en närmare titt på kulturkrocken.

TEXT & FOTO: NICKLAS HÄGEN

Electronic Dance Music, EDM, är ett samlingsnamn för många elektroniska musikgenrer, som house och techno, och har under de senare åren figurerat flitigt på musiklistorna. Samtidigt har EDM-artister blivit dragplåster på stora, traditionella rockfestivaler. I år är till exempel **Axwell** / **Ingrosso** en av huvudartisterna på Ruisrock och **Calvin Harris** på Provinssirock.

EDM-artister använder ofta epitetet ”dj” men vid liveuppträdanden handlar det inte om artister som står och bläddrar i sina skivsamlingar för att utifrån stämningen på dansgolvet mixa ihop en låt med nästa. Vi pratar om dj:ar som blivit globala superstjärnor inom dagens populärmusik och i egenskap av låtproducenter spelar eget material.

Eller ja, spelar och spelar. För rockpoliser som med armarna i kors bredvid mixerbordet kritiskt granskar spelningar – en grupp redaktören själv överraskande ofta tillhör – är det lätt att parodiera över att dessa dj:ar bara trycker på ”play” en gång och sen viftar med armarna en och en halv timme.

Den stora publiken är trots allt i extas. Jag ber **Kim Ramstedt**, doktorand i musikvetenskap vid Åbo Akademi, förklara vad det är jag missar.

– Jag misstänker att många EDM-dj:ar som nått stadionstatus, till exempel **David Guetta** som var på Ruisrock i fjol, inte skapar någon musik på scenen. Musiken måste vara synkroniserad med scen- och ljusshowen så det finns inte mycket utrymme för improvisation, säger Ramstedt.

Men jag hinner bara utropa rockpolisens seger då Ramstedt blottar min inskränkthet. Det finns mer än bara ett rätt sätt att göra musik på.

– Det är skillnad på autenticitetsuppfattningar i olika genrer och skillnad på hur musik skapas. Många band är duktiga på att spela live och skapar bra groove tillsammans, men om du gör musik ensam i en studio genom att programmera en dator spelar du inte på samma villkor. Sådan musik behöver bedömas utifrån sina egna förutsättningar, säger Ramstedt.

– Inom kultur, och speciellt musik, har nya teknologier genom historien uppfattats som något som hotat de tidigare autenticitetsuppfattningarna. När mikrofonen kom kunde man förstärka rösten och utveckla nya sätt att sjunga – tyst och viskande – vilket blev starkt kritiserat. Före mikrofonen krävdes en stark röst för att bli hörd och till

exempel **Sinatra** ansågs av den mera konservativa publiken talanglös. Gitarren gick från att anses vara ett luffarinstrument till att knocka bort blåsinstrumenten från big banden och bli ett ”autentiskt” instrument när man lärde sig förstärka den. **Queen** skrev stolt ”No synthesizers” på skivkonvolutet innan synthen blev ett vedertaget instrument, sen var det laptopparna och så vidare. Det kommer alltid ny teknologi och den blir alltid problematiserad.

I princip säger du att jag är förlegad.

– Som musikvetare är det intressant att fundera på vad det är i musiken som gör den populär och förstå en genre genom sin egen kontext och sin egen uppfattning om autenticitet. Alla musikformer är intressanta och de behöver värderas inom sin genre, men det kräver att man känner till dess kulturhistoria.

En konstruerad autenticitet

Föreställningar om autenticitet och äkthet är mycket centrala inom populärmusiken, men de är inte oproblematiska.

– Rent generellt har uppfattningar om autenticitet inom populärmusiken länge baserat sig på levande spelande, också när det gäller inspelningar. Men sedan den elektroniska inspelningstekniken utvecklades har inspelningarna i någon form alltid manipulerats. De har gått från att vara dokumentationer av levande uppträdanden till att bli konstverk i sig, säger Ramstedt.

KIM RAMSTEDT är musikaliskt mångsidig och aktiv. Han är pianist och gitarrist, styrelsemedlem i Global Music Centre och Musiketnologiska Sällskapet i Finland, samt driver skivbolaget Maasto-records där han främst producerar elektronisk folkmusik. Dessutom är han uppträdande dj i dj-gruppen Boom Shakalaka och dj på Bassoradio där han lyfter fram musik som vanligtvis inte hörs i den västerländska mainstreamen.

– Vi vill visa att det finns mycket musik vi inte ger utrymme åt här. På sistone har det blivit rätt mycket afrikansk musik, säger Ramstedt.

Hans avhandling tangerar det här och handlar om hur vissa musikkulturer sprider sig genom dj-uppträdanden.

– Jag har vissa *case* i Finland där jag ser på dj-verksamhet och musikkulturer från andra ställen, bland annat hur reggae-dj:ar i Finland bygger en uppfattning om jamaicansk musik och kultur i samarbete med publiken. Jag ser också på ett klubbkoncept i Helsingfors som kallas We Love Helsinki, där dj:n genom att spela gammal finsk schlager, *iskelmä*, tar den rurala dansbandskulturen till en urban kontext, och studerar hur de där bygger sin egen uppfattning om *iskelmä*, säger Ramstedt.

– Det handlar alltså om hur dj:n fungerar som en spindel i nätet och hur musikkulturer får en lokal form genom verksamheten. Det är ett förhandlande mellan vad det de som uppträder uppfattar som ursprungligt och hur det går att baka in i den lokala kontexten.

Många band är duktiga på att spela live och skapar bra groove tillsammans, men om du gör musik ensam i en studio genom att programmera en dator spelar du inte på samma villkor. Sådan musik behöver bedömas utifrån sina egna förutsättningar.

Kim Ramstedt går igenom skivutbudet vid 8raita i Åbo.

– Trots det har uppfattningen om autenticitet manifesterats i att musiken också på skiva ska låta som och uppfattas som ett uppträdande. Även om du vet att det är konstruerat och du vet att de inte spelat in alla spår samtidigt, uppfattar du det som lyssnare som ett uppträdande – du hör ju alla instrument samtidigt. Det är där problematiken ligger.

Begreppet ”live” infördes då man började spela skivor på radio, i stället för att som tidigare ha en orkester som spelade musiken. Lyssnaren, som ju satt i ett annat utrymme, kunde inte längre veta om musiken kom från skiva eller orkester, vilket gjorde att man började skilja på ”live” och inspelat.

– Ursprungligen betyder live med andra ord att man inte ens är i samma utrymme som den som uppträder, bara att det sker i samma tid. Då kan man fråga sig vilka kriterier vi ska ha på live? Måste det vara i samma tid? I samma rum? Ska du bevittna det kausala förhållandet i hur någon åstadkommer ett ljud genom att slå på gitarrsträngarna?

En annan aspekt av autenticiteten är själva artisten. Liveuppträdanden och upplevelserna av dem bygger på och spelar med publikens förväntningar. Artisten ska vara ett med sin musik för att övertyga, men hur teatralisk artisten ska vara råder det olika syner på inom olika genrer.

Inom populärkulturen har uppträdanden länge haft karaktären av spektakel. För att överträffa publikens förväntningar behöver megastjärnornas spektakel bli allt mera storslagna.

– När man uppträder är skapandet av ljudet inte det enda viktiga. Konstmusik är nog den musikform där man mest har begränsat uppträdandet till ett skapande av ljud. I andra änden av spektret hittar du populärmusikaliska genrer där artisten inte bara skapar ljudet, utan uppträder som popstjärnan och personligheten – hela performansen, säger Ramstedt.

I konstmusiken skapades det på 1800-talet en rollfördelning mellan å ena sidan tonsättaren, ”geniet”, som skriver ett verk och å andra sidan en orkester som presenterar verket. Gränsen kan egentligen problematiseras och har inte varit relevant i popmusiken.

I och med inspelningsteknikens utveckling har rollfördelningens gränser suddats ut ytterligare. **Phil Spector** räknas som en av de första stora producenterna. Han skapade på 1960-talet ett eget sound och blev ett större namn än artisterna han spelade in. På senare tid har producenten blivit en tonsättare, mixare, ljudtekniker och den som uppträder – en person som gör allt. Inom EDM-genren kanske till och med mera så än inom andra popkulturgenrer.

– På skiva spelar EDM-dj:n alla roller så för att de här EDM-spektaklen ska vara något annat än en typ som trycker på lite knappar har man ofta enorma ljusshower som är synkroniserade med musiken. Därför kan en sån dj inte improvisera och välja låtar, utan följer ett programmerat set. Dj:n står på scenen som en manifestation och ett förkroppsligande av sin musik, dj:ns närvaro ger musiken en mänsklig dimension man trots allt eftersträvar, säger Ramstedt.

Är det något liknande i kritiken av EDM-spektakel som i då Milli Vanilli år 1990 åkte fast för att mima på scenen och inte ens sjunga på skivorna? Om det blev det ju en stor diskussion som lyfte fram ett stort förakt för playback.

– Det blev en skitstor diskussion. Hela musikindustrin byggde sin trovärdighet på att man skiljde på inspelad musik och livemusik, och Milli Vanilli – som fått en Grammy och uppträtt på Grammygalan – bröt mot den här indelningen. Industrin reagerade med att ta tillbaka priset och följande år ge en Grammy till **Eric Claptons** Unplugged-skiva. Det var en stark återgång till traditionen, även om den i lika stor

mängd är en konstruktion. Milli Vanilli gjorde den dominerande autenticitetssuppfattningen levande.

Menar du faktiskt att det i lika stor mängd är en konstruktion? Clapton spelade själv gitarren. Milli Vanilli ställde sig ju bara där.

– Men det var en performans, Milli Vanilli var duktiga på att uppträda och dansa. Man jämför ofta olika genrer och musikkulturer som egentligen har olika uppfattningar om vad som är autentiskt inom just den specifika genren. Man tar uppfattningar om autenticiteten i en genre och sätter dem på en annan genre och säger att ”Eftersom ni inte gör enligt våra regler är ni dåliga”, men för vissa genrer ingår det i reglerna att man ska se gitarristen spela och för andra genrer är det irrelevant. För punkband på 1970-talet var det viktigare att man hade attityd än att man kunde spela, det kunde till och med vara bra att man inte kunde spela.

Är alltså rockpolisens reaktion på EDM-uppträdandenas ”icke-spelande” en krock mellan olika former av autenticitet – i det här fallet att man har olika syn på när ljudet ska skapas? Och ser du själv skillnaden i ett levande skapande av ljud?

– Visst är det skillnad. Men spektakeluppträdanden handlar överlag inte så mycket om kommunikation, det är en form av ritual, en manifestation av något. Inom klubbkulturen har publiken varit lika central som artisten i och med att publiken med sina rörelser förkroppsligar musiken och gör själva evenemanget. EDM-spektaklen som växt fram därifrån är mera en ritual än ett teateruppförande där man kommunicerar ett script av något slag.

– Vissa forskare har jämfört EDM-uppträdanden med andra helt medierade upplevelser, till exempel idrottsevenemang som man ser på en skärm tillsammans med andra. När du inte är på plats och stäl-

le, utan får en medierad bild av spelet, kan det vara lättare att bygga den här gemenskapskänslan eftersom det inte finns en så stark hierarki mellan artist och publik. Om tillställningen är mera medierad sätts publik och artist mera på samma nivå, publiken är inte där för att beundra artistens skicklighet utan för att dela evenemanget med denna. Man bygger inte väggar eller klyftor mellan människor som är på samma tillställning, utan gör det här tillsammans.

– I alla uppträdanden söker publiken många saker utöver själva musiken. Bland annat kan det att många människor är hoppackade och skapar en samhörighet bidra till upplevelsen och njutningen i att vara till exempel på en festival lika mycket som det musikaliska uppträdandet. Ibland kommer man också för att samla på sig kulturellt kapital, man är där bara för att kunna säga att man sett den och den artisten. Många gånger går du på en festival för själva festivalen. Du söker stämningen. Därför ser man bland annat att det har blivit viktigare för festivaler att ha ett bra matutbud.

Flow-festivalen beskriver det som att själva festivalen är artisten.

– Jag tycker det är kul, det finns inte så starka gränser där musik skulle vara en grej i sig. Musik hänger ihop med annan verksamhet och är en del av kulturen. Det östafrikanska begreppet *ngoma* står för musicerande, trummande och dansande – allt som en helhet – i den kulturen finns det inte en kategori för bara den ljudande musiken. Att det gör det hos oss hänger ihop med att vi har låst verket och man vill ha en tonsättare till den. Men festivaler, kultur, musik och mat hänger ihop och skapar en helhetsupplevelse, man kan inte isolera musiken i ett vacuum.

Du är så postmodern.

– Jag har tänkt att det folk kallar postmodernt ofta är pre-modernt. Det har bara funnits en period emellan där man låst kategorierna. ♦

Med området i fokus

H2Ö var i fjol ett nytt inslag i den finländska festivalsommaren. Festivalen äger rum i Runsala, Åbo, och bygger vidare på minifestivalen Ilmiö som efter fem år började växa sig för stor för danspaviljongen i Uittamo.

H2Ö är en liten/mellanstor festival som lätt kunde beskrivas som ”kulturellt mångsidig”. Den är nämligen betydligt mera än bara musik. I fjol blev besökaren till exempel mottagen på området av kusligt stillsamma människor i fula djurkostymer och fyllde på vattenflaskan ur kranar som fungerade som thereminer, ett elektroniskt instrument som går i flytande skala och reagerar på mänsklig rörelse utan att man vidrör det. I år har man också, lite i stil med Flow i Helsingfors, satsat på att ha ett högklassigt matutbud.

– Det jag tror folk gillar med vår festival är att innehållet är rikligt och överraskande. Vid Ilmiö fanns en princip om att aldrig ha samma band på nytt, en princip som vi har hållit fast vid. Vissa artister har visserligen uppträtt flera gånger men alltid i olika uppsättningar, säger **Maria Junno**, snart utexaminerad magister i kulturgeografi vid Åbo universitet och multikonstproducent vid H2Ö.

– Att det var så lyckat i fjol gör att vi i år har förväntningar på oss på ett annat sätt. Å andra sidan är det lättare att få folk engagerade. Många av konstnärerna som ”klär” området i år besökte festivalen i fjol och har redan lekt med tanken på vad de skulle ha gjort om de deltagit. Vi samarbetar med konstnärer som har en brinnande vilja att delta.

Kärngruppen som organiserar festivalen består av tolv personer. De ska se till att ett hundratal musikgrupper, drygt trettio konst-

närsgupper och till exempel alla ljudtekniker och byggarbetare tillsammans skapar en upplevelse som publiken uppskattar.

H2Ö sätter ner mycket energi på den konstnärliga aspekten av festivalområdet. Festivalen ordnas vid det gamla varvsområdet i det hörn av Runsala som ligger närmast Åbos stadskärna, men enligt Junno följer festivalen inte den starka trend av att återanvända gamla industrimiljöer som finns inom dagens arkitektur.

– Att använda gamla arbetsmiljöer är vanligt i dag, men vi är anorlunda i att det här inte är en tom fabriksram utan en plats med mycket verksamhet till vardags. Området är en levande varvsmiljö och vi försöker utnyttja det den erbjuder: hav, båtar och grönska, säger Junno.

– Vi tänker på förhand ut några teman som vi erbjuder konstnärerna. Oftast nappar de på dem och börjar utveckla sina idéer utifrån dem, vilket skapar en gemensam, harmonisk linje.

Årets konstnärliga teman är bland annat ”vatten”, ”alternativ evolution” och ”mystik”.

I fjol var temat ”en av kalejdoskop och reflektioner skapad utopi”, vilket passade bra eftersom folk inte kände till området. För många Åbobor har området runtomkring varit bekant men själva varvet öppnades för allmänheten först i fjol. Vi fick inte ens sätta ut området på kartan, vilket skapade vissa problem men bäddade för en spännande jungfruresa.

I fjol hade H2Ö 7 500 besökare på två dagar. Kapaciteten för festivalen är 5 000 besökare per dag.

– Vi hoppas förstås på mera folk i år. Området har två liv, ett på dagen och ett på natten när ljussättningen slår på. När man såg hur folk trivdes var det värt allt slit. ♦

Granskar festivalområdet med måttband i hand, samt Åbo och havet i bakgrunden. Maria Junno säger att man vid H2Ö försöker utnyttja varvsmiljön. Foto: Nicklas Hägen.

HÅKAN RINGBOM 1936–2015

Professor emeritus **Håkan Erik Ringbom** avled den 13 maj 2015 i sitt hem i Mariehamn. Han föddes den 25 maj 1936 i Åbo, där han växte upp inom en släkt som under årens lopp försett Åbo Akademi med flera internationellt framträdande forskare. Sin egen bana vid Akademien inledde han med humanistiska studier som år 1968 avrundades med en disputation inom ämnet Engelska språket och litteraturen. Inom samma ämne blev han assistent (1964–1968), docent (1970), biträdande professor (1974–1998) och professor (1998–2001). Under långa perioder var han dessutom föreståndare för Engelska institutionen samt fakultetsrådsmedlem.

Som forskare var han inte i det minsta intresserad av att begränsa sig till endast ett område utan fördjupade sig framgångsrikt i ett antal vitt skilda specialiseringar. Att hans vetenskapliga publikationer ändå bildade en sammanhängande helhet hade att göra med hans starkt präglade särdrag både som vetenskapsidkare och som människa. Av samma orsak rönt hans artiklar och böcker ansenligt beröm långt utanför landets gränser.

I sin doktorsavhandling analyserade han forn- och medelengelska dikter i syfte att åskådliggöra dessas berättarteknik. Härvid gav han prov på gedigen filologisk kompetens och beskrev de valda texterna med

Håkan Ringbom.

högsta vetenskapliga noggrannhet. Samtidigt var avhandlingen ovanligt läsbar, eftersom den så tydligt avspeglade doktorandens glada nyfikenhet.

I boken om **George Orwell** undersökte han stilistiska drag i dennes många uppsatser, ett spörsmål som han entusiastiskt be-lyste med hjälp av till och med statistiska metoder. I själva verket blev det stilostatistiska greppet ett sätt att närma sig Orwells innersta väsen som tänkare, varvid Håkans alltid så sakliga kommentarer trots allt avslöjade slående likheter mellan Orwells värderingar och hans egna. Denna andliga

släktskap var främst fråga om en passionerad känsla för rättvisa.

Under det avslutande skedet av hans forskarkarriär inriktade sig hans deskriptiva precision på språkinläring. Hans två stora verk om tillämpad lingvistik i denna tappning redogjorde för hur individens modersmål kan inverka på inläring av främmande språk, samt för de fördelar och de risker som uppstår när individen försöker lära sig ett språk som är närbesläktat med modersmålet. I sista hand var målsättningen här att förbättra chanserna för fungerande internationell kommunikation, detta genom att bidra med insikter ägnade att förbättra rutinpraxis inom språkundervisning, i all synnerhet i det tvåspråkiga men allt mer mångspråkiga Finland.

Som lärare var Håkan högt uppskattad och inspirerande, i chefsställning energisk, samvetsgrann och hänsynsfull. I det privata ömmade han för tennis, Åland, havet, de många vännerna, och speciellt sin livskamrat **Åsa** och de tre barnen **Tove**, **Henrik** och **Eva**. Viktigast av allt var de åtta barnbarnen, hans ögonstenar! Att ha upplevt Håkans orubbliga livsglädje, hans vänlighet, hans varma sinne för humor, hans lugn, är ett oförglömligt privilegium.

Roger D. Sell
kollega och vän

noterat...

LITTERÄRT SKAPANDE UPPMUNTRAR TILL SKÖNLITTERÄRT SKRIVANDE

– Det är bara att skriva. Allt man skriver behöver inte alltid vara så bra, bara man håller igång processen. Sen kan man bearbeta texten i efterhand. Det är det viktigaste jag tag med mig från kursen.

Det säger **Christel Sundqvist**, en av deltagarna på Litterärt skapande VI. Sundqvist sökte och blev antagen till Litterärt skapande VI 2013, året då Centret för livslångt lärande vid Åbo Akademi emottog rekordmånga ansökningar, 69 stycken. 12 deltagare antogs till utbildningen, som avslutades i maj 2015.

Nu är det snart dags igen. Litterärt skapande VII inleds i januari 2016 i Åbo och ledningsgruppen för Litterärt skapande har inlett planeringen av utbildningen. Finansiering för de olika momenten i det välbeprövade och lyckade kurskonceptet söks fortfarande. Programmet riktar sig till alla

som vill lyfta sitt skönlitterära skrivande till en professionell nivå. Kursdeltagarna utgör en grupp som börjar samtidigt och går hela det tvååriga programmet, som är förlagt till enskilda veckoslut, fredagar–söndagar. I utbildningen ingår textsamtal i grupp, skrivövningar, föreläsningar, individuell handledning och arbete med egna texter mellan kursträffarna. Under kursträffarna behandlas bland annat det litterära hantverket, att uppräda inför publik, publiceringskanaler och ekonomi samt förmågan att ge och ta emot kritik.

– Vi har särskild fokus på själva skrivandet och texterna. Vad som händer efter skrivprocessen beror på så många olika faktorer, säger **Peter Sandström**, som tillsammans med **Henrik Jansson** och **Ann-Christine Snickars** har arbetat som kursledare för Litterärt skapande i många år. På Litterärt ska-

Ledningsgruppen för Litterärt skapande VII. Henrik Jansson (fr.v.), Peter Sandström, Maria Johansson, Ann-Christine Snickars, Katarina Humina och Mia Österlund. Foto: Pekka Tenhonen.

pande VII fungerar även **Mia Franck**, **Heidi von Wright** och **Hannele Mikaela Taivassalo** som handledare.

Sök till Litterärt skapande VII senast **31.8.2015**. Mera information på webben: www.cll.fi/educations/litterart-skapande-vii

gästkolumnen

Nöje är inte motsatsen till innehåll

Att våga vara flera saker samtidigt är en egenskap som veckans gästkolumnist Jeanette Öhman beundrar hos amerikaner.

Jag säger inte att alla föräldrar på min sons skola i Santa Monica har blekt sina tänder, men det händer att jag känner mig som en (ursäkt mina fördomar) britt från 70-talet när jag ler i deras sällskap. På så sätt är Kalifornien lite som att leva i en amerikansk tv-serie. Folk har onaturligt jämna och vita tänder och pratar mycket.

Människor är på det stora hela mindre ängsliga här i USA jämfört med hemma i Finland. De är till exempel inte så noga med att skilja åt populärkultur, nyheter och högkultur. Tv och film kommenterar och förklarar samtiden lika mycket som litteraturen, konsten och traditionella nyhetsprogram gör, ibland till och med bättre.

Det amerikanerna nämligen har fattat är hur mycket populärkulturen påverkar oss och att den kan vara lika välgjord och givande som vilken som helst annan kultur. På universitetet USC där jag i fjol gjorde en *master of arts*, använde professorerna tv-serier som *Mad Men*, *Breaking Bad*, *Girls* och *Veep* som exempel och referens under var och varannan föreläsning. Det vi ser på tv avspeglar och skapar verkligheten, menade de.

I USA ger satirprogram som *Last Week Tonight* och *The Daily Show* ofta bättre samtidsanalyser än renodlade nyhetsprogram som Fox News och CNN. Det är tradition att sittande presidenten skämtar friskt på Vita husets korrespondentmiddag och riktiga brott som mordet i podcasten *Serial* på NRP och i tv-dokumentären *The Jinx* på HBO konsumeras som om de vore fiktiva deckare. Allt smälter ihop.

Det är därför **Barack Obama** gästas **Zach Galifianakis** *Between Two Ferns* och kvällsshower med **David Letterman** och **Jimmy Fallon**. Att visa att man har (manuskriven) humor och är en del av populärkulturen är en klar fördel inom politiken. Och vice versa, tv-serierna vill vara en del av den politiska diskussionen.

The Good Wife och *Scandal* gjorde blixtnsabbt sina egna versioner av polisskjutningen i Ferguson förra året. The Good Wife skrev också in en episod där en religiös bagare vägrade baka en bröllopsårta åt ett gaypar. Exakt samma sak hade hänt några veckor tidigare i delstaten Indiana. Vill man ta det ett steg längre, och bli lätt konspiratorisk, kan man spekulera i om Barack Obama fick draghjälp av att den populära tv-serien *24* hade en icke-vit president. En svart president, men givetvis en vit man som räddade världen.

I USA förväntas man bli road. Vare sig det är traditionellt politiska budskap, tv-serier eller riktiga brott ska de vara paketerade i snygga och underhållande format. Nöje är inte motsatsen till innehåll. Det

JEANETTE ÖHMAN FOTO: PRIAT

amerikanska självförtroendet är inte ängsligt inför att vara underhållande och seriöst samtidigt.

USA förväntas man bli road. Vare sig det är traditionellt politiska budskap, tv-serier eller riktiga brott ska de vara paketerade i snygga och underhållande format. Nöje är inte motsatsen till innehåll.

Jag behöver knappast räkna upp alla problem i det extremt kapitalistiska amerikanska samhället, men att våga vara fler saker samtidigt är den egenskap jag beundrar mest hos amerikanerna. Det är också det jag hoppas att min son ska lära sig i sin skola här. Och ja, på tal om den där bländande vita tandraden. Funderar allvarligt på att boka tid hos en tandläkare och bli lite pratsammare. ♦

Jeanette Öhman, journalist och författare, för tillfället bosatt i Los Angeles.

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

Utgivning och annonsreservering 2015

Nr	Utgivning	Reservering	Material
6	18.9	1.9	7.9
7	16.10	29.9	5.10
8	13.11	27.10	2.11
9	11.12	24.11	30.11

Kommunikationsenheten vid Åbo Akademi 2015

PARGAS PARAINEN
PARGAS STAD PARAINEN

Skärgården erbjuder under sommaren 2015 ett stort urval av musik för alla smaker.

VÄLKOMMEN!

Skärgårdens MUSIKFESTIVALER 2015

PARGAS ORGELDAGAR	22-26.6	SIBELIUS I KORPO	17-19.7
BALTIC JAZZ (Dalsbruk)	3-5.7	PARFEST (Pargas)	18.07
NAGU ROCK	11.07	QVIFLAX SÅNGFEST (Nagu)	19.07
FOLKMUSIK I HOUTSKÄR	11-12.7	KORPO SEA JAZZ	22-25.7
KIMITOÖNS MUSIKFESTSPEL	17-12.7	INIÖ FOLK FESTIVAL	24-26.7
ASPÖ MUSIKDAG	15.07	NAGU KAMMARMUSIKDAGAR	28-31.7
		FINA SPELMÄN	7-9.8

www.festivalnet.info